

2014/2

Magyar

Bioetikai Szemle

Hungarian Review of Bioethics

MAGYAR BIOETIKAI SZEMLE

A Magyar Bioetikai Társaság
tudományos folyóirata

XX. évf. 2. sz. 2014.

Kiadja a
MAGYAR BIOETIKAI TÁRSASÁG
1114 Budapest, Eszék u. 18.
Felelős kiadó: Dr. Rojkovich Bernadette

Főszerkesztő: Dr. Makó János

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Dr. Blaskovich Erzsébet

Hamvas Józsefné

Ft. Nyéky Kálmán

Dr. Pruzsinszky József

Dr. Somosi György

Szabó Kármén Ráhel

Tördelés, nyomdai előkészítés:
Arcus.hu Kft., Vác

Nyomdai és kötészeti munkák:
Multiszolg Bt., Vác

A szerkesztőség címe:
1114 Budapest, Eszék u. 18.
E-mail: bioetikai.tarsasag@gmail.com

Megrendelhető ugyanitt.
Támogatás egy évre 3000 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg.
A közlemények interneten is elérhetők.

ISSN 1218-3911

HUNGARIAN REVIEW OF BIOETHICS

Quarterly
Hungarian Society of Bioethics

Vol. 20. No. 2. 2014.

Editor: Dr. János MAKÓ
Publisher: Dr. Bernadette ROJKOVICH

Postal address:
Eszék u. 18.
H-1114 Budapest

MAGYAR BIOETIKAI TÁRSASÁG

Örökös elnöke:
Prof. Dr. Gaizler Gyula

Örökös tiszteletbeli elnöke:
Dr. Gyökössy Endre

Elnöke:
Dr. Rojkovich Bernadette

Folyóiratunk honlapja a
<http://www.hrb.hu>
címen érhető el.

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉLL Kálmán: A passzív eutanáziáról	55
HÁMORI Antal: Gondolatok Frivaldszky János „A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei” könyve kapcsán	63
TÉGLÁSY Imre: Az illegális magzati összejt-terápiáról	76
A Magyar Bioetika Társaság 24. Nemzetközi Konferenciájának előadásaiból ROJKOVICH Bernadette: Bevezető	81
BIRÓ László püspök úr levele	83
OBBÁGY Veronika: Mit jelent számomra vallásos orvosnak lenni?	84
HÍREK	89
FELHÍVÁS SZERZŐINKHEZ	90
SZERZŐINK	91

CONTENTS

Kálmán SZÉLL: On Passive Euthanasia	55
Antal HÁMORI: Thoughts on János Frivaldszky's "Fundamental Questions and Elements of Jurisprudence"	63
Imre TÉGLÁSY: On illegal Foetal Stem Cell Therapy	76
On the 24th International Conference of the Hungarian Society of Bioethics Bernadette ROJKOVICH: Introduction	81
Letter of Bishop László BÍRÓ	83
Veronika OBBÁGY: What it means to me to be a religious doctor	84
OUR COMPANY NEWS	89
NOTICE TO OUR AUTHORS	90
AUTHORS	91

A PASSZÍV EUTANÁZIÁRÓL

Azt hihetné az ember, hogy az eutanázia kérdés lerágott csont, hiszen valamennyi orvosetikai (bioetikai) munka, sőt a napi sajtó is foglalkozik vele. Az eutanáziának vannak pártolói és ellenzői, mindkét tábornak ismert az érvrendszere. Az is ismert, hogy megkülönböztetnek aktív és passzív eutanáziát. Az *aktív eutanáziát* („szép-” vagy „jó halált”) maga a beteg kéri, s azt – amennyiben lelkiismeretével összeegyeztethető – az orvos vitelezi ki, más esetben az ő útmutatásai alapján maga a beteg hajtja végre (asszisztált öngyilkosság). Ám nem ennyire egyértelmű az ún. *passzív eutanázia* fogalma, amit különbözőképpen értelmeznek. Márpedig *Arisztotelész* óta csupán akkor beszélhetünk, (vitatkozhatunk) eredménnyel egy meghatározott kérdésről, ha annak meghatározásában, (definiálásában) egységesek vagyunk, vagyis, ha a fogalom értelmezésében konszenzus uralkodik, magyarul; tudjuk, hogy mindannyian ugyanarról beszélünk.

A passzív eutanázia meghatározása az irodalomban nem egységes. Nem kimerítve a kérdéskört, ezúttal főleg a hazánkban hozzáférhető magyar nyelvű irodalom néhány meghatározó munkájára szeretnék szorítkozni. *Gaizler Gyula* – „A bioetika alapkérdései” című kitűnő könyvében - nagyon helyesen - azt hangsúlyozza, hogy megtévesztő passzív eutanáziáról beszélni, amit nem szabad az aktívval azonos csoportba sorolni, mert ez nem eutanázia, csupán az orvosnak a beteg meghalásába való belenyugvása, a felesleges élethosszabbítás tudatos mellőzése. Ám a preterminális időszak rendkívüli élet-meghosszabbításának mellőzését számos orvos és a közvélemény is passzív eutanáziaként értékeli. Sajnos a szakirodalom vélekedése sem egyértelmű. *Blasszauer* is – nagyon helyesen - valamely beavatkozás, cselekedet *szándékos* elmulasztását vagy annak beszüntetését nevezi passzív eutanáziának, a végstádiumba jutott beteg élete meghosszabbításának, mellőzése érdekében. Nem tér ki azonban arra, hogy az orvostudomány mai állása szerint szükséges, vagy szükségtelen beavatkozásról van-e szó, habár a „mulasztás” kifejezés erre indirekt módon utalhat. *Makó János* az Orvosi Kamara Etikai Kódexére hivatkozik, amelynek 49. pontja szerint: „Az eutanázia az orvosnak foglalkozás körében megvalósított szándékos ténykedése, amely a gyógyíthatatlan, szenvedő beteg kérésére a természetes végnél korábbi halálára irányul”. Kitér a nem (feltétlenül) szükséges, sőt akár a feleslegesnek ítélt (értelmetlen) beavatkozás el nem végzésére is, ami kétségtelenül közvetett kapcsolatban áll a halállal. Tagadja, hogy az így passzív eutanáziának is értelmezhető beavatkozásokat az orvos azért nem végezné el, mert a beteg halálát akarná előidézni. *Ferencz* passzív eutanázián a fontos életfeltétel (pl. étel) megvonását érti. *Kovács* korrekt definíciója is elsősorban az aktív eutanáziára irányul, de a passzív értelmezése már nem egyértelmű. *Thompson, Melia* és *Boyd* „Ápolásetiká”-jukban sajnos nem tesznek rendet a problémakörben. Joggal nehezményezik, hogy az eutanázia szót „lazán” használják. Ugyanakkor számos kérdést vetnek fel, amelyek zömét a tankönyvben nyitva hagyják. Egy helyen azt írják, hogy a gondozó *saját elhatározásából* gyógyszerrel vagy annak mellőzésével egyaránt elősegítheti a beteg „jó halálát”, az utóbbit nevezik passzív eutanáziának. Megemlítik az ún. „élő végrendelet”-et is, amelyben a beteg kérheti kezelésének mellőzését. Az utóbbi kettőt nevezik „önkéntes

eutanáziának.” Ez a felvetés sem tesz különbséget a beteg szándékával és anélkül végzett eutanázia között, ám feltételezhető, hogy ha van „önkéntes eutanázia”, akkor létezhet „nem önkéntes” is, durvábban fogalmazva a beteg akarata nélkül (vagy ellene) foganatosított jó halál (halálos ítélet) alkalmazása. Más helyen egyesekre hivatkozva a keringésmegállást követő újraélesztés mellőzését nevezik passzív eutanáziának, majd nem sokkal később megkérdezik, hogy vajon passzív eutanázia-e, ha egy agyhalottat szervátültetés céljából „életben” (?) tartunk, majd – nyilván a szervkivétel után – lekapcsoljuk a gépről, s hagyjuk „meghalni”. Noha a kérdésre nem válaszolnak, ezek az utóbbi kategóriák természetesen biztosan nem lehetnek eutanáziák, hiszen mindkét esetben *halotról* van szó, akit nem lehet megölni („méghalottabbá” tenni). (A később hivatkozott, Kovács által idézett *Rachels* is beleesik ebbe a hibába!) Az elmondottakból sejthető, hogy a tankönyvnek számító „Ápolási etika” az egészségügyi etikában járatlan hallgatóknak ugyancsak feladja a leckét, s ami ennél szerencsétlenebb, nem ad eligazítást a fogalmakban és nem nyújt útmutatást későbbi hivatásuk gyakorlatára nézve.

A legtöbb szerző tehát – kimondva vagy kimondatlanul - egy kalap alá veszi azt a gyakorlatot, amikor *egy az orvostudomány által elvárható beavatkozást mulaszt el az orvos, azzal, amikor a nem elvárható beavatkozástól eltekint, s a komforttal biztosított beteget hagyja betegségében meghalni* (palliatív terminális medicina). *Buda* pl. utóbbit – jogosan – mindennapi gyakorlatnak nevezi. Más szóval szakemberek és laikusok egyaránt **azonos fogalomba foglalják a javallatokat megtagadó mulasztást, és az évszázadokon át jogosan gyakorolt halni hagyást.**

Kísérlet a zavar tisztázására

Az én felfogásom szerint **passzív eutanáziát követ el az az orvos, aki valamely, az orvostudomány mai állása szerint elvárható, reális javallattal bíró élethosszabbító beavatkozást (kezelést) tudatosan elmulaszt abból a célból, hogy a beteg ne szenvedjen, hanem meghaljon.** Röviden: a beteget az elvárható beavatkozás nélkül hagyja meghalni. Ugyanakkor – mint már említettem - a számos szerző, de a laikus közvélemény is a végstádiumához közeledő gyógyíthatatlan beteg gyógyításában és kezelésében gyakorolt beletörődő passzivitás realitását érti passzív eutanázián, ami viszont a legtöbb szerző szerint – de a valóságban is - világszerte a gyógyintézetek mindennapos gyakorlata. Ez azt jelentené, hogy bár a magyar törvények szerint (igaz zavaros módon) a passzív eutanázia (illetve a vele együtt járó mulasztás) – az aktívhoz hasonlóan - tilos, azonban a megtévesztő névhasználat mellett legálisan mégis tömegesen ezt gyakoroljuk. Ez a névhasználat azért elfogadhatatlan, mert **a preterminális állapotban lévő gyógyíthatatlan betegek számára az orvostudomány nem is vár el heroikus beavatkozásokat, amelyek alkalmazása akár a beteg szenvedésének művi megnyújtását eredményezhetné, ami tulajdonképpen fordított eutanáziának, vagyis irgalmatlan élet- és szenvedésmeghosszabbításnak felelne meg.**

A kérdést eldöntő választó víz határozható meg, hogy egy adott beteg, adott helyzetében és az adott körülmények között valamely beavatkozásnak van-e javallata, vagy sem. Ha van, - s a személyi és tárgyi feltételek is adottak - akkor ennek eleget kell tennünk, ha pedig ezek ellenére az elvárt beavatkozást *tudatosan mellőzzük*, akkor passzív eutanáziát követünk el. Ha viszont beavatkozásnak, kezelési módnak nincs

javallata, vagy megszűnt a javallat, akkor ezek a beavatkozások szükségtelenek, ezért mellőzhetők, vagy abbahagyhatók, ami viszont nem jelent passzív eutanáziát.

Így pl. az intenzív terápiának is vannak javallatai, amiket követnünk kell, de javallatok hiányában nem kell azt alkalmazni. Nyilvánvaló, hogy felesleges volna egy krónikus gyógyíthatatlan beteg végstádiumában művi élethosszabbító tevékenységet (intenzív terápiát) bevezetni csak azért, mert ez a lehetőség az orvostudomány mai fejlettségében a rendelkezésünkre áll, sőt ezzel ideig óráig az élet is meghosszabbítható. Csábító volna ezen önálló kérdéskör megvitatása, példák felhozása (pl. Tito marschall), de ez eltérne jelen közleményünk tárgyától. Hiszen bőven adódhatnak ezzel kapcsolatos vitás (vitatható) területek, léteznek ún. relatív indikációk, amelyeknek mérlegelése rendkívül kényes, ám az orvosnak *Hippokratész* óta, - napjainkban pedig még inkább a gyógyító teamnek - mindig meg volt a joga, hogy a gyógyíthatóságról döntsön, még akkor is, ha ezek a döntések esetenként vitathatók. Ha pl. egy sebész egy előrehaladt rosszindulatú daganat folytán egy esetet inoperábilisnak (operálhatatlannak) tart (halni hagyás!), akkor azt általában tiszteletben tartják még akkor is, ha a döntés részben szubjektív. Akadhat ui. olyan elváltozás, amelyet X doktor képtelen megoldani, (számára inoperábilis), míg Y doktor (vagy professzor) esetleg képes lenne reá (operábilisnak tartaná).

A „valódi” passzív eutanázia bemutatására jó példa, ha pl. egy rákos beteg hasi áttétben (vagy akár hashártya carcinosisban, azaz általános rákosodásban) szenved, s ennek következtében ileust (bélelzáródást) kap. A korszerű szemlélet szerint ileusban manapság nem kell (nem illik) meghalni, ezért a sebész köteles műtéttel meggyőződnie arról, hogy tud-e a béltartalom számára egy megkerülő arteficiális (művi) passzázst (átjárást), ún. bypasst (összekötő útvonalat) biztosítani, vagy sem. Ha igen, akkor ez a beteg életének jelentős meghosszabbítását ígérheti. Feltételezve, hogy minden beteg élni akar, a mai elvárások szerint a közeli halál elkerülése céljából ezt a lehetőséget feltétlenül biztosítani kell a beteg számára. Ám, ha az orvos ezt tudatosan (elvből) megtagadja, úgy ítéli, hogy a műtét csak meghosszabbítaná a beteg szenvedését, tehát hagyja meghalni, ezzel már passzív eutanáziát követne el.

Minden sebészi – távolabbról beavatkozási, sőt terápiás – döntésnek persze kínzó kérdése, (sőt utólagos szemrehányásra okot adó dilemmája), hogy az eredmény igazolja-e a döntést? Ezzel kapcsolatosan nem szabad elfelejteni, hogy az élő anyag viselkedése, vagyis az eredmény legfeljebb csak statisztikailag becsülhető, de biztosan nem jósolható, ezért bármely szándék visszajára fordulhat. Mert az előbbi példában az akadályt megkerülő anasztomózis (művi bélösszeköttetés) helyreállíthatja ugyan a passzázst, ám a műtétnél az is kiderülhet, hogy a szövödmény megoldása érdekében a sebész már semmit sem tud tenni. Ebben az esetben egy (utólag) „fölslegesnek” ítélt hasmegnyitás műtéti terhe és szenvedése miatt a beteg esetleg hamarabb, és több szenvedés árán hal meg, mint akkor, amikor valaki passzív eutanázia okán eleve megtagadja a műtétet. Azzal, hogy ebben az esetben a passzív eutanázia ellenzője nem meghosszabbította, hanem éppen megrövidítette a beteg életét, tulajdonképpen a passzív eutanázia hívének törekvését (a halál segítését) valósította meg, hiszen ha a beteg a műtétbe belehal, akkor az élethosszabbítás szándékával operáló orvos egyenesen megrövidítette a beteg életét. Másként fogalmazva: a megkerülő bélösszeköttetés elvégezhetősége, ezáltal a beteg túlélése a hagyományos gyakorlat szerint eljáró orvost látszik igazolni, míg annak kivihetlensége a passzív eu-

tanázia orvosát igazolná utólag. Ám mindez előre nem látható, fel nem mérhető, *az utólagos eredmény pedig nehezen kalkulálható, ezért a javallat utólag nem kérdőjelezhető meg.* Természetesen abban az esetben, ha a beteg rossz általános állapota miatt *műtétre nem alkalmas, vagy abba nem egyezik bele,* akkor a műtéttől el kell tekinteni, de ez nem passzív eutanázia, hiszen a műtét indikációja ugyan fennáll, de annak elvégzésének feltételei nem adottak, tehát az orvostudomány mai elvárása alapján a műtét mellőzhető.

A passzív eutanázia-kérdés egyik további sarkalatos problémája, etikai gátja, hogy az esetek túlnyomó többségében a beteg egyetértő akarata (kérése, beleegyezése) hiányzik, márpedig a beteg feje felett nem dönthetünk. Ezekben az esetekben az ún. „arany szabály” sem alkalmazható. Míg ui. az aktív eutanázia csak akkor engedélyezhető, ha a beteg ezt kéri, a passzív eutanázia legtöbbször az orvos egyedüli (a beteget a döntésbe be nem vonó) elhatározása. S – különösen a mai orvos ellenes légkörben - veszélyes játék lehet, ha a betegeknek tudomására jut, hogy az orvos az élethosszabbítást önkényesen és egyoldalúan mellőzheti, mert ez a gyanakvás és bizalmatlanság szellemét éleszti. „Hátha éppen én leszek az, akin az orvos ugyan segíthetne, de a segítségnyújtást egyoldalú elhatározással, esetleg irgalomként beállított kényelemből mellőzi?” Ennek elkerülésére legfontosabb elvünknek és törekvésünknek kell lenni, hogy a **beteg (és hozzátartozója) mindenkor abban a meggyőződésben éljen, hogy az orvos (egészségügyi személyzet) mindent megtesz gyógyulásáért, életben tartásáért, megmentéséért, s nem szabad abban a sanda gyanúban élnie, hogy élete (gyógyulása) az orvos elmarasztaló döntésének eshet áldozatul.**

Az általam értelmezett passzív eutanázia **gondatlanság, mulasztás**, mert az orvos – bár nem tesz semmit a halál siettetése érdekében (aktív eutanázia), de - elmulaszt megtenni valami megtehető, elvárható, amit az orvostudomány mindenkori állása alapján az élet megnyújtása érdekében meg kellene tennie. Végeredményben tehát az orvos közvetlenül, vagy közvetve *hozzájárul* a beteg halálához. Értelmezésem szerint viszont **nem követ el az orvos mulasztást (passzív eutanáziát) akkor, ha az élethosszabbító beavatkozást azért mellőzi, mert nincs javallata, vagy javallatok esetén nincsenek meg a beavatkozás személyi és tárgyi feltételei.**

Az aktív vagy a passzív eutanázia ugyanaz?

Éppen a *mulasztás* az, ami - sokak szerint - a két eutanázia típust egymáshoz közelíti, akár egyenlőség jelet tesz közöttük, hisz úgymond *sem a jog, sem az etika nem tesz különbséget, ha ugyanazon eredményt az elkövető aktivitással vagy passzivitással (azaz cselekvéssel, vagy éppen egy cselekedet elmulasztásával) valósítja meg.* Ha pl. az orvos valamely életmentő műtétben műhibát követ el és a beteg meghal, az nem különbözik attól, ha egy életmentő beavatkozást nem végez el (mulasztást követ el), s emiatt hal meg a beteg, mert (cselekedete, mulasztása) mindkét esetben közvetlen oki kapcsolatot teremt a beteg halálával. Csakhogy az aktív és passzív eutanázia során az aktív cselekedet, vagy az elmaradt cselekedet eredménye csak látszólag azonos, ti. az **aktív eutanáziában ténylegesen az orvos (hozzátartozó vagy maga a beteg) okozza a halált, míg a passzív eutanáziában a beteg egyébként is meghalna, vagyis nem az orvos mulasztása, hanem a gyógyíthatatlan betegség (annak szövődménye) okozza a halált, az orvos döntése legfeljebb a halál időpontjára van hatással.**

Makó – nagyon helyesen - nem azonosítja az aktív és passzív eutanáziát, ám pl. *Ferencz* igen. A két forma azonosságának talán egyik legmarkánsabb képviselője a *Kovács* által kiterjedten idézett *James Rachels*, aki erre építi azon elgondolását, hogy amennyiben a passzív eutanázia elfogadott (bevett gyakorlat), az aktív is engedélyezhető. *Kovács* maga a különbségtételt végső soron indokoltnak tartja ugyan, de azonos szándék esetén ő sem tart morális különbséget az aktív és passzív eutanázia között. Egyenkénti bírálatuk, boncolgatásuk messze vezetne. Helyette inkább egy a magyar irodalomban ismételtelen megjelent példát ismertetek. *Blasszauer* hivatkozik *Ádámra*, aki a következő példát hozza fel:

„Van két villanyszerelő mester. Mindkettő egy-egy segéddel dolgozik. Mindkét segéd gyűlöli a mesterét és meg akarja ölni. Mindkét mester segédjével elmegy egy-egy magasfeszültségi berendezés javítására. Mindkét mester elküldi segédjét a kapcsoló terembe, hogy nézze meg, be van-e kapcsolva az áram, vagy sem, és mindkettő közli, hogy mivel öt perc elég arra, hogy a segédek e tényről meggyőződjenek – ha az áram be lenne kapcsolva, azt kapcsolják ki. Öt perc elteltével ezért a mesterek nyugodtan benyúlhatnak a magasfeszültségű berendezésbe. Ennek alapján mindkét segéd bemegy a kapcsoló terembe. „A” segéd azt tapasztalja, hogy az áram ki van kapcsolva, ezért gyilkos szándékának megfelelően azt bekapcsolja (aktív). „B” segéd viszont azt tapasztalja, hogy az áram be van kapcsolva, ezért ugyanilyen szándékkal vezérelve – az áramot nem kapcsolja ki (passzív). Mindkét mester áramütés következtében meghal. Kérdésem: melyik segéd „bűnösebb”? Gondolom minden ép morállal rendelkező azt állítja, hogy a két magatartás között semmi különbség nincs, hiszen szándékosan, mindkettő ugyanazt az eredményt valósította meg Ez az okfejtés az aktív és passzív eutanáziára is vonatkozik.”

Nos, az első megközelítésben tetszetős, akár meggyőzőnek is tűnő példában az alaposabban elmélyedő olvasó hamar felfedezi, hogy csupán megtévesztő, látszólagos hasonlatosságról van szó, amelyben valójában több a különbözőség, mint a hasonlatosság. 1. A példa két gonosz szándékú gyilkos azonos módszerrel végrehajtott gyilkosságát mutatja be. csupán az eltérő különböző helyzet véletlenje okozta, hogy az egyiknek aktívan kellett cselekednie (ti. be kellett kapcsolnia az áramot), a másiknak ugyanezt a szükséges cselekedet elmulasztásával tudta biztosítani, ám a halál beállta előtt ugyanaz a helyzet teremtődött, így a halál is azonos okból és azonos időben következett be. Más szóval a példa csupán azt igazolja, hogy aktív tettel és kötelességszegéssel (mulasztással) is lehet azonos módon gyilkolni. Csakhogy az **aktív és passzív eutanáziában a halál oka nem azonos. Az aktívban az egyértelmű emberölés, míg a passzívban a betegség (vagy annak szövődménye) oltja ki a beteg életét.** 2. A példában az elkövetők motivációja a gyűlölet, míg az eutanáziában a deklarált indíték az irgalom, humanizmus, a beteg szenvedéstől való megszabadításának segítő szándéka, egy – rosszul értelmezett beteg-szeretet, de semmi esetre sem a gyűlölet. 3. A villanyszerelő mesterek élni akartak, hiszen elővigyázatosságból bízták meg segédjeiket saját biztonságuk érdekében. Ezzel szemben az eutanázia aktív formájában maga a beteg kéri a megváltó halált. 4. A kapcsoló teremben a kiinduló helyzet gyökeresen eltérő volt, míg az eutanáziával kapcsolatos betegek esetében mindig gyógyíthatatlan betegségről (azonos hátérrel) van szó, ám a halál előtti helyzet nem ugyanaz. A kapcsoló teremben a helyzet egy karmozdulattal tetszés szerint megváltoztatható lett volna, míg a gyógyíthatatlan beteg állapota - éppen a gyógyíthatat-

lanság folytán – nem változtatható meg. A felhozott példában a halál időpontja azonos volt, míg az **aktív és passzív eutanáziában a halál bekövetkeztének ideje – akár lényegesen – eltérhetnek.**

Természetesen *létezik a gyógyítással kapcsolatos olyan helyzet*, amikor egy beavatkozással, de annak (vagy más beavatkozásnak) elmulasztásával egyaránt halált lehet okozni, amikor tehát *az aktív cselekedet és a mulasztás valóban azonos következményekkel jár, jelesül halált okoz*, ám az általam értelmezett passzív eutanáziában a mulasztás a halállal csak indirekt összefüggésben áll, az orvosnak csak a halál időpontjára van befolyása, a gyógyíthatatlan beteget sehogy sem tudná megmenteni.

Az elmondottak alapján - azon túl, hogy tulajdonképpen minden példa sántít, - az ismertett példák nem alkalmasak annak alátámasztására, hogy az „aktív és passzív eutanázia között semmi különbség nincs.” A szándék, cél (orvos, beteg), a halál neme, ideje és módja, valamint a halál előtti helyzet a felhozott példától és az eutanáziákban részben eltér egymástól. A felhozott példával szemben az (aktív és passzív) eutanáziákban az orvosok csak a mindenképpen bekövetkező halál időpontját tudták volna – különböző okból - módosítani, a betegek előbb utóbb mindenképpen meghaltak volna.

Egy másik hasonlat szerint egy vasúti váltóór helytelen váltóállítással, vagy egy cselekvés (váltás) elmulasztásával (a váltóváltás mellőzésével) *ugyanazt az eredményt*, ti. a vonat kisiklását képes megvalósítani. Ez is igaz! Ám – mint arra rámutattam, - az aktív és passzív eutanáziában az eredmény (a jövő története, a halál bekövetkezése, ill. annak az oka) csak látszólag azonos. Az eutanázia mindkét formájában egyébként is meghalt volna a beteg, vagyis olyan eset áll fenn, mintha a vonatnak mindenképpen ki kellett volna siklania. A gyógyíthatatlan beteg mindenképpen bekövetkező halálát az aktív eutanázia művelője sietteti, a passzívénál nem késlelteti. Olyasvalami ez, mintha a váltóór, akinek tudomására jutott, hogy 300 m-el távolabb a sín alá van aknázva, a váltó átállítása révén a vonat azért siklatja ki előbb, mert a bomba robbanás okozta kisiklásához képest ezt véli a kisebbik rossznak, az irgalmasabb és emberibb magatartásnak (aktív eutanázia). Másik esetben a váltóór elmulasztja átállítani a váltót, nem tesz semmit a vonat korábbi kisiklása érdekében, ezért a vonat valamivel később felrobban és kisiklik, de nem azért mert ő ehhez hozzájárult, hiszen az mindenképpen kisiklott volna. (E példa azért sántít, mert ez esetben az aktív eutanázia „elmulasztását” kérhetjük számon!)

Nevezéktani ajánlások

Az eddigiekben a passzív eutanázia-kérdésnek legfontosabb értelmezési kérdéseire, elmentmondásaira mutattam rá, aminek félreérthetősége, továbbá az irodalomban és közvéleményben egyaránt észlelhető többértelműsége miatt **jobb, ha ezt a terminus technikum elkerüljük.** Nem csak azért, mert magát az eutanázia kifejezést is már a fasizmus mintegy kompromittálta, de azért is, mert **a komfort kezelésre és ápolásra szoruló haladókó beteg relatív kezelési passzivitása megalapozott, - nem azonosítható (össze sem téveszthető) az üldözendő passzív eutanáziával.** Természetesen a gyógyíthatatlanság – amellet, hogy történelmi kategória, vagyis a ma gyógyíthatatlan betegsége a holnap gyógyíthatóságát ígéri - sohasem jelenthet kezelhetetlenséget. A betegnek legalább biztosítani kell a komfortot, szenvedését (fájdalom, szomjúság, lelki gyötrelém) lehetőségeinkhez képest enyhíteni kell, meg kell kímélni a felesleges zaklatásoktól, vizsgálatoktól,

biztosítani kell emberi kényelmét, társaságát. méltóságát és nem feltétlenül van szüksége kétes értékű heroikus beavatkozásokra, művi élethosszabbításra, mert ez önmagában is szenvedést okozhat anélkül, hogy élhető életet vagy gyógyulást ígérne. *Az intenzív terápia beteg és orvos részéről is mindenképpen áldozatot követel, de ez az áldozat megéri, ha annak valószínűsíthető eredménye gyógyulás (hosszabb túlélés), míg ha az csak a halált képes kitolni, akkor az áldozat hiábavaló, sőt káros!*

Az értelmezésem szerinti passzív eutanázia jogilag és etikailag még kevésbé szabályozható, mint az aktív, hiszen elképzelhetetlen, hogy a jog szabad utat adjon a mulasztásnak. A passzív eutanázia engedélyezése a teherré váló betegtől való szabadulás „kikapujaként” veszélyes visszaélésekkel fenyegethet. A legalizálásáért küzdő vélemények legsebezhetőbb pontja, hogy *a döntés legtöbbször a beteg kizárásával történik*, aminek engedélyezés esetén pedig – mint említettem – az egészségüggyel szembeni, amúgy is megnyirbált – *bizalom megrendüléséhez* vezetne. Lábra kaphatna az a sanda gyanú is, hogy az orvosok pénzért (esetleg az örökösök érdekében) hagyják meghalni a megmenthető betegeket, azt a képtelen helyzetet teremtve, hogy az orvosok mind a gyógyulásért, mint pedig a gyógyítás mellőzése érdekében megfizethetők. A közfelfogás szerinti **passzív eutanáziára tulajdonképpen nincs is szükség, hiszen, ha a beteg akarja, akkor megtagadhatja a műtéti, (beavatkozási) beleegyezést, megtagadhatja a kezelést, „élő végrendeletet” hozhat.** Ha viszont a műtét (beavatkozás) a biztos halállal szemben élethosszabbítást ígér, a beteg a műtétbe (beavatkozásba) beleegyezik, annak személyi és tárgyi feltételei adottak, akkor a műtétet (beavatkozást) még az esetben is el kell végezni, ha ez a halált – bár nem kívánt és nem várt módon – sietteti. Természetesen, ha a beteg nincs műthető állapotban, vagy a műtét kockázata inkább az élet rövidítését sejteti, akkor a műtét (beavatkozás) mellőzhető, de *ez nem passzív eutanázia, hiszen az orvostudomány mai állása szerint, javallatok hiányában (vagy ellenjavallatok fennállása esetén) annak elvégzése nem elvárható.* Ilyen esetben – látszólagos tétlenségünkkel nem mi ítéljük, segítjük a beteget a halálba, hanem a gyógyíthatatlan betegsége, vagy annak szövődménye. Ilyen esetekben a rendkívüli élethosszabbító kezelések (intenzív terápia) alkalmazása nem csak értelmetlen, hanem *polipragmázia* azaz túlgógyítás, vagy ún. *defenzív gyógyítás* lenne, ti. védekezésből azt is megteszem a beteggel, amire nincs szüksége, hogy minden eshetőségre felkészülve védjem magamat.

A kilátástalan betegek gyógyítása alól már *Hippokratész* is felmentést adott, de az őt megkérdőző osztrák aneszteziológus intenzivistáknak *XII Pius pápa* is úgy válaszolt, hogy kilátástalan esetekben a heroikus élethosszabbító törekvések mellőzhetők. Etikailag (sőt jogilag is) **más elbírálás alá esik, ha az orvos nem teszi meg, amit tennie kell, vagy ha tudatosan hagy el valamit, amit a szakmai szabályok és lelkiismerete szerint nem (feltétlenül) kell megtennie.** A Katolikus Egyház Katekizmusa – nagyon helyesen – mellőzi a passzív eutanázia kifejezést. A rendkívüli életmegőrző eljárások abbahagyására vonatkozóan a következőket írja: „Indokolt lehet azonban a költséges, veszélyes, rendkívüli vagy a várt eredményekhez képest aránytalan orvosi beavatkozások abbahagyása” ...”Így az ember nem a halált idézi elő, hanem elfogadja, hogy nem tudja megakadályozni. A döntést azonban a jogképes betegnek kell meghoznia, ha értelme és képességei lehetővé teszik, vagy ha nem, akkor a jogilag illetékeseknek”. Anélkül, hogy a részletekbe belemennénk, le kell szögeznünk, hogy a jogképességében korlátozott vagy

eszméletlen intenzív beteg kezelésének felfüggesztésében a döntést mindig kollektívan kell meghozni s azt dokumentálni kell. Kétséges esetben a kezelés mellett kell döntenünk. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy **az orvostudomány mai állása szerint elvárható valamely kezelés (beavatkozás) elhagyása vagy abbahagyása csakis olyan esetekben történhet, ha: 1. annak (már) nincsenek javallatai, 2. elvégzését (alkalmazását) a beteg állapota (operálhatóság, altathatóság,) nem teszi lehetővé, 3. nincsenek meg a személyi és tárgyi feltételek, végül 4. a beteg a beavatkozásba nem egyezik bele.**

Bízom benne, hogy a fogalmak tisztázása segít az élet alkonyán hozott néha rendkívül bonyolult döntések meghozatalában, ami egyrészt a betegeknek nyújt segítséget, másrészt az orvos etikai döntésének megkönnyítése által annak lelkiismeretét hivatott megnyugtanni.

Összefoglalás

Szerző a passzív eutanázia félreérthetőségét, sokértelműségét és vitatott megítélését elemzi. Értelmezése szerint passzív eutanáziát - ezáltal mulasztást - követ el az az orvos, aki gyógyíthatatlan betegségben, az orvostudomány mindenkori álláspontja szerint a beteg állapotában elvárható beavatkozást a szükséges személyi és tárgyi feltételek megléte ellenére, a beteg szenvedésének megrövidítése érdekében tudatosan mellőzi. Ez az eljárás jogilag és etikailag nem menthető. Szerző nem azonosul azzal a nézettel, miszerint az aktív és passzív eutanázia végeredményben ugyanazt jelenti, hiszen az aktív eutanázia célirányos élet kioltást, míg a passzív eutanázia halni hagyást jelent. A két eutanázia típus közötti további különbség az, hogy az aktívban a beteg kérésére történik az aktus, míg a passzívnál a beteget általában kirekesztik a döntésből. A passzív eutanáziát nem szabad a preterminális időszak relatív passzivitásra szorítókozó, de a beteg komfortjára törekvő, mintegy a méltóságban meghalást biztosító kezeléssel összecserelni, összetéveszteni, vagy annak színönimájaként használni. Legokosabb e kifejezést mindennapjainkból száműzni, azt legalábbis csak a fenti értelmezésben és csak nagyon ritka, indokolt esetben alkalmazni.

Irodalom

1. Blasszauer B.: Az Orvosi Etika. Medicina Budapest, 1995, 162.
2. Ferncz A.: A bioetika alapjai. Szent István Társ. Budapest, 2001, 248.
3. Gaizler Gyula: A bioetika alapkérdései. Magyar Bioetikai Alapítvány kiadása Budapest, 1997, 226-231.
4. Kovács József: A modern orvosi etika alapjai. Medicina Budapest, 1997, 391-453.
5. Makó János: Indokolt-e az aktív és passzív eutanázia elkülönítése?
In: Makó János (szek.) Bioetika. Széphalom Könyvműhely Budapest, 2003, 123-126.
6. Széll Kálmán: Egészségügyi Etika. A Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar kiadása. Pécs 1994, ill. 2006, 191-223.
7. Thompson I.E., Melia K.M., Boyd K.M.: Ápolási Etika. Medicina Budapest, 1999, 84-112.

**GONDOLATOK FRIVALDSZKY JÁNOS
„A JOGFILOZÓFIA ALAPVETŐ KÉRDÉSEI ÉS ELEMEI”
KÖNYVE KAPCSÁN**

Szent István Társulat, Budapest, 2011. 289 o. (ISBN 978 963 277 3056)

Dr. habil. Frivaldszky János tanszékvezető egyetemi docens *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei* című könyvében, amelyet Prof. Dr. Karácsony András egyetemi tanár lektorált, tizennégy fejezetben a következő témákkal foglalkozik: a jog, a jogtudomány és a jogi érvelés a klasszikusok nyomán; a legalapvetőbb emberi jogok jogfilozófiai megalapozása (a jogalanyiség elismeréséhez, az élethez és az emberi méltósághoz való jog); alapvető természetjogi intézmények (a házasság és a család); jog, jogosultság, erőszak; az emberi jogok természetjogi megalapozásának kortárs problémái; természetből a természetjogig (az emberi természet jogi normativitása nyomában); természetjog és jogszociológia; a 'dolog természete' a természetjogias jogfilozófiai megközelítésben; a jog és az erkölcs viszonya a tomista eszmerendszerben; jog a személyközi (polgári) viszonyokban; jogfilozófia, természetjog és normapozitivizmus (Hans Kelsen természetjog-kritikájának cáfolata); Herbert Hart elméletének értékelése (a jogi érvényesség, az engedelmisség és jogkövetés, valamint a jog és az erkölcs viszonyának problémái); a demokratikus kormányzat és a jogalkotás természetjogi kötöttségeiről (a felhatalmazás, az érvénytelenség és az ellenállás kérdései); a szubszidiaritás elve jogfilozófiai és politikai filozófiai szempontból. (Vö. Frivaldszky János, *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*, Szent István Társulat, Budapest, 2007. 476 o., ISBN 978 963 361 913 1.) Az alábbiakban a tekintélyes műből a jog fogalma és az élethez való jog szempontjából különösen is fontos részek kerülnek kiemelésre, tekintettel azok kiemelkedő jelentőségére, avégett, hogy eme alapvető ismeretek minél inkább megismerhetőek legyenek.

I. Néhány gondolat arról, hogy a klasszikusok nyomán mi a jog, a jogtudomány és a jogi érvelés (11-18. o.)

1. *Ubi societas, ibi ius: a jog személyközi, társadalmi és közösségi jellege.* Szerző mindjárt írása elején rámutat arra, hogy „[a]z állami kényszer lehetősége a legtöbbször valóban *szükséges* fogalmi eleme a jognak, azonban távolról *sem elégséges* a jog fogalmának megadásához. A központi elem ugyanis a jog *érvényessége* és annak *kötelező ereje*, ami jogot, jogosultságot és jogi kötelezettséget keletkeztet, tehát megadandó »juss-ot« és *debitumot* hoz létre.”; s hangsúlyozza: „[...] a jog alapja mindenekelőtt az *ember és az emberi viszonyok természetében* rejlik.” (11. o.)

2. *A jog a polgári viszonyokban azon 'jogos dolgokat' fedi, amelyek objektív igazságossága a rendezett társadalmi viszonyokban a feleket megillető dolgok egyenértékűségén alapszik:* „[...] az emberi viszonyok strukturált belső elrendezettsége gyakorlati jogi elveket, valamiképpen objektívnek tekinthető igazságossági viszonyokat rejtenek magukban.” (13. o.)

3. *A jog mint jogosultság a Másikat megillető 'jogos dolog' megadásának kötelezettségét teremti a megbomlott egyensúly helyreállítására:* „Az minősül jogosultságnak, ami a mindenkori Másikat megilleti a dolgok valamiképpen vett objektív rendje, azaz a dolgok természete szerint az egyes életviszonyokban a jogszabályok, a jogi normák és szerződések által konkretizált, normatív kifejezett jogi előírások alapján. Az így értett jog tehát alapjában objektív, dologszerű, minthogy az igazságosan elrendezett dolgok rendjét fejezi ki (normatív módon). Ez a normativitás azt jelenti, hogy a dolgok ezen rendje mint *jogalap*, önmagában vagy törvény és/vagy szerződés alapján keletkezett konkrét jogviszony létrejöttével *jogcímet* teremt arra, hogy a jussukat az érintettek megkapják és kötelezettséget arra, s hogy a kötelezettek azt nekik megadják az igazságosság erénye által. A jogalap tehát az emberi természet alapvető, társadalmilag releváns normatív jegyeit és az emberi viszonyok bizonyos adott, igazságos elrendezettségből fakadó normatív természetét fedi, ami megteremti az alapot a konkrét jogcímek létrejöttére. A követelhető és megadandó jog közvetlenül ez utóbbin nyugszik.” (13. o.)

4. *Az igazságosság erénye a már jogilag elrendezett dolgokra, mint jogos dolgokra vonatkozik. Az osztó igazságosság:* „Az igazságosság erénye, annak gyakorlásának aktusa már erre a 'jogos dolog' megadására vonatkozik. Nem az igazságosság mutatja meg tehát, hogy mi illeti jogilag a feleket, hanem a jog. Az igazságosság ugyanis *nem* a dolgokat elrendező *norma*, hanem mint *erény* a már jog által elrendezett dolgokra, mint jogos dolgokra, azok megadására vonatkozik. Az igazságosság erénye az *akaratra* vonatkozik: állhatatos és kitartó akarattal kell ugyanis megadni a mindenkori Másiknak az őt megilletőt. [...]” „Az igazságoságnak következőképpen a joghoz rendelt tartalma van, s a jogosra vonatkozik, ami az igazságosság erényén kívül álló tartalom.” (14. o.)

5. *A jogpozitivisták és a klasszikus természetjogászok szemléletmódjának különbsége:* „Hobbes és Kelsen *a priori* megalkotott módszertana a jog világot olyan formátumúra redukálta, hogy már csak azt láthatták, érzékelhették belőle, amit a *reduktív módszertanuk* abból lehetővé tett. A klasszikus jogászok episztemológiája ezzel szemben a *jog tárgyához* igazodott, minthogy az lehetővé tette, hogy a bonyolult emberi, társadalmi viszonyokban megjelöljék jogviszonyról-jogviszonyra, jogesetről-jogesetre az adott helyzetben, esetben igazságos jogi szabályt, szabályozási módot. Ez a módszer a *dialektikus logika* és érvelés volt, ami mindig *személyközi* dialogikus *érvelést, cáfolást* és *igazolást* igényelt és feltételezett. Ez a módszer jól idomult tehát vizsgálati tárgyához, sőt, képes volt nemcsak megérteni, hanem a felszínre is hozni a jogot, megtalálni a jogos megoldásokat.” (15. o.)

6. *A klasszikusok jogszemléletének aktualitása az emberi jogokat érintő érvelés tekintetében:* „A dialektikus logika a klasszikusoknál a személyközi érvelést érvényesítette a gyakorlati filozófia 'valószínűleg igaz' logikája által uralt kérdéseinek terén. A valóságfeltárás ily módon tehát nem a deduktív levezetések tudományos *bizonyító* eszközeit alkalmazta, hanem a dialektikus viták révén való igazságkeresést, mindvégig a valószínűség területén mozogva. Aquinói Szent Tamás azonban az emberi természetet tette meg a gyakorlati filozófia, azaz a természeti törvényen alapuló érvelés alapjául. Így ezen természet igazságaival, azaz az azokból – igaz állításokból álló *apodiktikus* érvényű *szillogizmusok* révén – fakadó néhány alapvető joggal (pl. élethez való jog) és intézménnyel (házasság, család) *behatárolják* a dialektikus érvelés 'valószínűleg igaz' tereumát. Ezzel válik teljessé a természetjogász klasszikusok öröksége.” (15. o.) „[...] az igazságosságot belső és elszakíthatatlan

kapcsolat fűzi az igazsághoz, aminek része az emberi természet is. Ez utóbbiból néhány, de alapvető jelentőségű kógens jellegű szabály, illetve intézmény fakad, amelyek az érvényes jogi érvelés szélső kritériumait alkotják, s amelyekben *belül* lehet a többi jogi kérdést dialektikusan megvitatni a dolgok, a jogviszonyok belső logikájához tartva magunkat.” „[...] a klasszikusok jogfilozófiai öröksége egy mai napig használható gondolkodási módot, sőt jogfilozófiai keretet segít felállítani, amelyben a kortárs jogi problémák is végiggondolhatóak, értelmezhetőek, s talán megoldást is segítenek találni azokra. Hisszük, hogy ezen az úton haladva a jogfilozófia újra megtalálja régi szerepét a jogi gondolkodásban, s segíti a jogászokat abban, hogy gyakorlati jogi problémáikra a leghelyesebb megoldást tudják megtalálni, megadva mindenkinek pontosan azt, ami őt megilleti.” (17. o.)

II. A legalapvetőbb emberi jogok jogfilozófiai megalapozása: a jogalanyiség elismeréséhez, az élethez és az emberi méltósághoz való jog (19-48. o.)

1. *Az emberi személy alkotmányos fogalma: az egyenlő és sérthetetlen objektív emberi méltóságon alapuló méltósághoz, élethez és a jogalanyisághoz való jogok együttese:* „A *jogképesség* fogalma alkalmatlan az emberi személy élethez való jogának adekvát fogalmi megragadására. Az élethez való jog nem csupán a személyhez, a személyiséghez fűződő jog, hanem az emberi személy jogi fogalmának *konstitutív eleme*, amely az emberi *személy méltóságából* fakad. A pandektisztika hagyományának etatista jellege folytán a jogképesség fogalmához az állam által való 'képességre tétel' konnotációja, s az így vett konstituált jogi alkalmasság képzete fűződik. Márpedig az emberi személynek az élethez való joga esetén – a méhmagzat tekintetében is – nem arról van szó, hogy jogviszonyok alanya lehet, vagyis abszolút szerkezetű jogviszonyhoz van elismert joga életének védelmére, de nem is csak arról, hogy meghatározott személyiségi jogok címzettje lehet, hanem hogy ő maga ezen jogok *eredeti*, azaz *ab origine* jogosultja, az állam és mindenki más pedig ezen *abszolút szerkezetű jogviszony* kötelezettjei. Az *emberi személy jogi fogalma* mindenekelőtt az emberi méltóságból fakadóan az élethez való jogot tartalmazza, s ezen méltóság keletkezteti az emberi személy jogalanyiségét is, megalapozván az emberi személy abból fakadó jogait. Az emberi személy *jogalanyiséga* korlátozhatatlan, *jogképessége* az ember *természetes jogainak korlátaiban belül*, törvény által, a 'dolog természete' szerint részben korlátozható.” (20. o.)

2. *Jogalany-e az emberi személy? A pandektista felfogás meghaladandó örökségéről:* Frivaldszky úgy látja, hogy „a magyar jogszemlélet, talán a pandektista – és némileg a római jogi – örökség okán, nem vonja le a megfelelő és szükséges konzekvenciákat az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában* (továbbiakban: Nyilatkozat) is megfogalmazott jogalany-fogalomból, mert nem tekinti a méhmagzati korban levő emberi egyént jogalanyynak.” (20. o.)

„A legutóbbi időben olasz jogászok kritikáikban rámutattak arra, hogy a jogképesség fogalmának német pandektista öröksége miatt köti még ma is sok jogász, s bizonyos jogrendszerek is az emberi lény jogképességének megszerzését a születés pillanatához. Csakhogy a jogképesség megléte nem igényli az abból fakadó minden jog *gyakorlását*. Tehát nem érv a jogképesség *megléte* ellen az – szögezhetjük le –, hogy az abból fakadó jogokat nem képes minden tekintetben gyakorolni a méhmagzat, mivel a jogképesség *képesség*, ami elég, ha potenciálisan, azaz képességként megvan. A helyzet azonban az,

hogy a méhmagzat nemcsak néhány alapvető emberi jogot élvez már születése előtt (mivel emberi személyként jogalany, így mindenekelőtt az élethez való jog illeti meg), hanem bizonyos (polgári jogi) jogosultságok is megilletik. Meghaladandó tehát az etatista és legalista-pozitivisták pandektista szemlélet, mivel az nincs tekintettel sem az ember jogképességének belső dogmatikai természetére, sem az emberi élet, az emberi személy és a jogképesség relációjára, s ekképpen szinte üres kategóriaként légüres térben mozog a jogalanyiság fogalma is. Az emberi jogok korszakában tarthatatlan helyzet az, hogy az emberi személy és a természetes (fizikai) személy, mint jogalany ne essen egybe, de az is, hogy az alapvető emberi jogok az állam, voltaképpen a politikai hatalom juttatásai legyenek jórészt a jogképesség pandektista koncepciójának öröksége nyomán.” (23. o.)

3. *A jogképesség és a jogalanyiság különbségéről:* „Az élethez való jog esetében a jogalanyiság, és nem pedig a jogképesség a jog jogosultjának pozícióját adekvát módon kifejező jogi kategória. Mivel az élethez való jog az ember jogi értelemben vett személyfogalmából, annak méltóságából következik, így ezen perszonalista elv szerint az embernek nem a külvilág, azaz a társadalom számára érzékelhető pillanatától, azaz a rosszul értelmezett »veleszületett« módon, hanem fogantatásától, azaz létének keletkeztétől, emberi lényege folytán van joga az élethez.” (25. o.)

4. *Az emberi személy-mivolt és az ember jogalanyiségének tesztje: a méhmagzat jogi státusza:* Szerző kifejti, hogy „a méhmagzat emberi személyisége jogi értelemben adott, jogalanyiséga feltétlen és teljes, jogképessége pedig – természetjogait nem korlátozóan – lehet törvényileg, a dolog természetéből fakadóan – az életkorhoz kötötten – részben korlátozott (részleges).” (26. o.) „A születés biológiai-fizikai eseménye [...] nem olyan fizikai vagy jogi tény, amely az emberi méltóságban minőségi változást eredményezne, azért az élethez való jog tartalmában vagy érvényesülésében sem eredményezhet semmiféle változást.” (26-27. o.) „Az ember legalapvetőbb jogi státusza, jogalanyiséga nem a pozitív jog rendje által biztosított státusz, egyfajta pandektista értelemben vett, államilag biztosított jogképesség, hanem az ember ember-mivoltából, méltóságából fakadó jogalanyiségéhez való elidegeníthetetlen joga, amelyet a törvény csak elismer.” (36. o.)

5. *Az önreferenciális rendszerek elméletei: az alany „halála” után az ember nem erendően jogalany és nem forrása jogainak?* című alfejezetben Frivaldszky Hans Kelsen és Niklas Luhmann elméleteit kritizálva megállapítja: „Míg a nemzetközi emberi jogi deklarációk az embert helyezik a jogrendszer és az egész társadalom működés-mechanizmusának középpontjába, addig a posztmodern világot leíró elméletekben az emberi személy nemcsak hogy nem középpontja a jogi és társadalmi rendszereknek, hanem egyszerűen kiszorul belőle.” (40. o.)

III. Alapvető természetjogi intézmények: a házasság és a család (49-70. o.)

1. *A vizsgálati módszerről, avagy minden „természetes”-e és így helyes-e, ami szociológiai módon adottnak tűnik?* című alfejezetben pedig rámutat: „Az ember és az emberiség történetisége okán *egzisztenciájában* kulturálisan változik, amit a szociológia és a kulturális antropológia empirikus eszközeikkel mérni tudnak, azonban az ember ontológiai struktúrájában, azaz természeti *lényegében* nem változik, amely utóbbit a természetjogász jogfilozófus bizonyossággal állíthatja. A módszertani válasz pedig az, hogy a szociológia a *jelenségszférát* vizsgálja, de a jelenségeket értékelni nem tudja a dolgok

és a viszonyok *lényegének*, természetének, értelmének fényében, mert ez a (jog)filozófia kompetenciája. [...]” (50. o.)

A fejezet 2. részében arról olvashatunk, hogy *a házasság és a család szociológiai megítélése a konfliktusos, illetőleg a kooperatív ember- és társadalomszemlélettől függ.* A 3. alfejezet szerint viszont *a jogfilozófia a személyközi kapcsolatok intézményes szféráját tekinti korunk intézményellenessége közepette is.* A 4. alfejezet *a családról, mint a társadalmi relációk mintájáról* szól, az 5. *a család belső jogiságát* tárgyalja: *a családi személyközi relációk nem elnyomó hatalmi viszonyok.*

Frivaldszky János a fejezet 6. részében azt a kérdést járja körül, hogy *lehet-e az élettársi kapcsolatot házasságnak tekinteni*, majd a 7. részben azt válaszolja meg, hogy *miért nem minősül fogalmilag jogi értelemben házasságnak az azonos nemű párok együttélése*; a 8. részben *a genderfeminizmus család-dekonstrukciós programját*, s annak kritikáját ismerteti.

IV. Jog, jogosultság, erőszak (71-89. o.)

1. *Rudolf von Jhering: Jog, erőszak, alanyi jogok:* „Jheringnél az erőszak egyrészt a jogot létrehozó, s az az előtti, egyedül valóságosan létező ontológiai valóság, amelynek önszántából tett önkorlátozása a jog, másrészt a jogi norma mögött álló *kényszerbe* szorul vissza, de ott markánsan jelen van, mivel nem csak az alanyi jog *érvényesülésének*, hanem az *érvényességének* is az az alapja, hogy államilag kikényszeríthető. Így azon érdek, ami kikényszeríthető, az minősül jogilag védett érdeknek, azaz alanyi jognak. Ahol pedig nincs a tárgyi jog által biztosított kereset, azaz törvény a kikényszerítésre, ott nincs jogilag védett érdek.” (77. o.)

„[...] az érdek, a hasznosság Jheringnél a jog lényege, célja, aminek alapjaként az egoizmus, pontosabban azok rendszere áll. Ezzel szemben a klasszikusok a »megadni a másoknak az őt megillető jogot« tekintették a legfőbb elvnek, s az ilyen magas jogérzéssel megállapított 'Másikat megilletőt' nem lehetett, nem szabadott elvenni a Másiktól. A modern kor Grotiustól kezdve az önérdékérvényesítés természetes joga mellett a »Másikétől való tartózkodást« (*alieni abstinentia*) írta elő a személyközi viszonyulás egyetlen szabályaként, jogelveként. Most pedig azt írja elő az interszubsztantívitás utilitarista és egoista elve Jheringnél, hogy a Másik az én javamra létezik. Az olasz polgári jogász, Alberto Donati, Jheringet társadalmi utilitarizmusával a *filozófiai nihilizmus* képviselőjének tekinti legújabb monográfiájában, minthogy semmiféle utilitarista alapokon sem létezhet az igazságosság mint mérce, de hatékony jogrend sem, ugyanis a hasznossági elv alapján mindenki csak addig fogja betartani a törvényeket, ameddig az neki megéri – hozza Cícero érveit a *De legibus*ból. Cícero itt arról ír, hogy a jog alapja az emberek természettől fogva való egymás felé irányuló szeretete. A szeretet tehát a jognak is az alapja, nem csak az erkölcsnek. Jhering emberének természettől adott egoista önszeretete a modern individuális antropológia sajátja, amelyet egy klasszikus antropológiából, illetve egy modern természetjogi tanból is kiinduló jogelméleti érzékenységű olasz polgári jogász, a már említett Alberto Donati, mint a kapitalizmus helytelen ideológiájának alapjául szolgáló igazságosság-ideát utasítja el legújabb munkájában is. A klasszikus jogfelfogás még azt a jogos dolgot rendelte megadni a Másiknak, ami őt jog szerint megilleti, míg a Jhering-féle antropológia embere úgy tartja, hogy neki kell megadni mindazt, ami őt szerinte megilleti. Végül az állami jog dönti el, hogy mely érdeket rendeli jogilag védeni.” (78. o.)

2. A következő részben Szerző *Jheringnek és Kelsennek az alanyi jog mibenlétével kapcsolatos tanaival* foglalkozik: azt a kérdést vizsgálja, hogy ezek a tanok *valóban annyira távol állnak-e egymástól?*

A 3. alfejezetben azt a kérdést feszegeti, hogy: *A 'perlési politizálás' alanyi jogot „teremt”?* Frivaldszky rögzíti: „Nem a közvetlen 'erőszak', hanem a *jogi kényszer* a pozitív jog szükséges eleme, azonban a jogi előírások *kötelező* erejét a jogi *érvényesség*, s nem pedig az erőszak alapozza meg.” (85. o.)

V. Az emberi jogok természetjogi megalapozásának kortárs problémái (90-112. o.)

1. Szerző e fejezet *Bevezetésében* egyebek mellett – a következőket írja: „[...] úgy véljük, hogy azon törekvésekkel szemben, amelyek az említett *Nyilatkozatban* foglalt némi alapvető jogot és alapvető intézményt azok eredeti, a deklarációban foglaltakkal ellentétes jelentésadásokkal kívánják ideológiai és politikai okokból megtölteni, például az »abortuszhoz való jog« és a homoszexuális párok házasságkötéshez való jogának emberi jogként való igénybejelentései esetében, nos ezen törekvésekkel szemben csak az emberi természeti lényegből logikai szükségszerűséggel fakadó jogokkal (az »abortuszhoz való joggal« szemben az élethez és jogalanyisághoz való jog deduktív megalapozásával) és intézményekkel (a házasságnak egy férfi és egy nő intézményesített kapcsolataként való megalapozásával) lehet érvelni helyesen. Ezen érvelés érvényességi terepe nagyon szűkre szabott, hiszen az emberi természetből fakadó lényegi ismérvekből vezet le logikai szükségszerűség adta szigorral néhány alapvető emberi jogot és intézményt, azonban ezen emberi jogok tartalmi jelentősége annál nagyobb.” (90. o.)

2. A következő részben arról ír, hogy a Nyilatkozat szövegezésének korszakában *egyvetértés volt az emberi jogok tartalmát, de nem azok alapját illetően.*

3. *Jacques Maritain: 'praktikus igazság' és az emberi jogok természetjogi alapja – egy kompromisszum problémája:* Frivaldszky hangsúlyozza, „az emberi jogoknak a pozitív jogi forrástól, azaz a politikai hatalomtól való független kötelező erejét volt hivatva kifejezni az, hogy a *Nyilatkozatban* bizonyos emberi jogok előtt a 'veleszületett' jelző szerepel.” (92. o.) „A *Nyilatkozat* megfogalmazói nem gondolták viszont, hogy a deklaráció mögött rejlő konszenzus maga *teremti meg* a jogok érvényességi alapját, hiszen azokat létezőként, azaz érvényesként, »veleszületettként« *deklarálják*, vagy pedig érződik a megfogalmazásból, hogy úgy jelenti ki a *Nyilatkozat* az emberi együttélés alapjait, hogy ezen elveket, tartalmakat erkölcsi tényekként kezeli. Maritain hozzáállása egy olyan *pragmatikus politikai* viszonyulás egy alapvető fontosságú emberi jogi nyilatkozathoz a politikailag *gyakorolt igazság*, vagyis a *gyakorlati igazság* bázisán – tehát nem a merő elvtelen pragmatizmus talaján –, ami a jogok deklarációját és érvényesülését, mint célt tekintti elsődlegesnek. Csakhogy a kérdés az, hogy ezen cél beteljesült-e, illetve egyáltalán beteljesülhetett-e az emberi jogokba vetett pusztán hit által akkor, amikor már nem ugyanazon tartalmakat jelentik mindenki számára ugyanazon jogok? Véleményünk szerint: nem. Ennek nemcsak politikai okai vannak, tehát, hogy nem érvényesültek sok tekintetben a deklarált jogok, hanem azt is értjük ezen »nem« alatt, hogy teoretikus megalapozatlanságuk hiányában hosszabb távon nem is érvényesülhettek, mert az emberi jogok megfogalmazott 'emberi természet' nélkül voltaképpen nem is 'emberiek' és nem is 'jogok' a szó szoros értelmében. A természeti törvény *elsődleges*, 'természetes hajlam' alapján

való megismerésének szintjén a *Nyilatkozatban* deklarált jogok empirikusan »egybeesnek« a – szent tamási értelemben vett – természeti törvényen alapuló előírásokkal, de a további megismerésben, kifejtésben, értelmezésben – szintén a szent tamási tan szerint – adódhatnak helytelen és kedvezőtlen kulturális-társadalmi folyamatokkal magyarázható deformációk, amit csak erősít az, ha a természeti törvény teoretikus, *másodlagos* megismerése, azaz annak, és az azokból fakadó jogoknak megalapozása és kifejtése hiányt szenved.” (97. o.)

Majd *A jogfilozófiai, mint reflektív, másodlagos megismerés szerepe az emberi jogok természeti törvényen alapuló igazolásában* című 4. alfejezetben így folytatja: „A jogtudományra, pontosabban a jogfilozófiára hárul az a feladat, hogy az emberiség erkölcsi tudatosodási folyamatában kötelező erejűként megértett, fel- és megismert alapvető emberi jogokat a tudomány nyelvén megfogalmazza. Ez azt jelenti, hogy fogalmak, állítások és az azok közötti logikai kapcsolatok kidolgozásával kell kimutatnia az emberi jogok jogfilozófiai megalapozottságát. Ezt a munkát nagy jelentőségűnek tartja Maritain is, aki azt ugyanakkor a morálfilozófia kompetencia-szférájába tartozónak tekinti. Ez a reflektív munka azért is kiemelkedő jelentőségű, mert az a spontán módon felismert emberi jogok megerősítését eredményezi, amelynek hatását mutatja az ellenkező helyzet eredménye, nevezetesen, ha a morálfilozófia – vagy a mi megközelítésmódunkban a jogfilozófia – ezt a munkát nem végzi el, vagy éppen ellenkezőleg, egyfajta pozitivistá vagy empirikus alapállásból tagadja ezen megalapozás lehetőségét, akkor jelentős mérvű károsodást okoz ezzel a természetes erkölcsi megismerésben. A természet-szerinti megismerés jellege, minléte ezen a ponton válik fontossá.” (97. o.)

Az 5. alfejezet az *alapvető emberi jogok deduktív igazolásának szükségességéről*, a 6. az *alapvető emberi jogok metafizikai igazolását nehezítő kortárs problémákról*, a 7. az *emberi jogok érvényességének „erős” megalapozása felé: a teoretikus értelemben vett emberi természet és az abból szükségszerűen következő előírások rehabilitálásáról* szól.

VI. Természettől a természetjogig: az emberi természet jogi normativitása nyomában (113-141. o.)

Szerző a fejezet első két részében arra keresi a választ, hogy *1. milyen (emberi) természetéről*, illetőleg *2. az ember egyéni természetéről és/vagy a közösségek természetéről* van szó? – majd *3. a modern természet-felfogás problémáiról*, valamint *4. az ember és a természet posztmodern kori viszontagságairól* ír.

A természet rejtőzködni szokott, avagy minden „természetes”, amit az emberi természet produkál? című 5. alfejezetben pedig kifejti: „Az ember alkotta törvénynek a természetjog normáinak, áttételesen pedig az emberi természet belső struktúrájának kell megfelelnie, hiszen csak így részesül azon tulajdonságokból, melyek a természetjogi értelemben vett jogiság lényegi elemeit adják (érvényesség, kötelező erejűség, helyesség, követendőség, a pozitív jog eszközrendszere által legitim módon való kikényszeríthetőség).” (122. o.)

A 6. alfejezet témája a *lét és legyen viszonya a természetjogban: a jog relationalista antropológiája*; a 7. *A pozitív jog az emberi lét-módusz igazságaira épít*: „A tételes jogot alkotó tehát nem hagyhatja figyelmen kívül – állítják a természetjogi gondolkodás képviselői – az emberi lét belső normativitását, ezt kell feltárnia, elismernie és a szabályalkotásnál érvény-

re juttatnia. Mindezekén túl azonban a jogalkotó nagy szabadsággal rendelkezik, de nem teljes szabadsággal, hiszen köti például a 'dolog természete' is, vagy legalábbis, ha ésszerűen akarja gyakorolni jogalkotói tevékenységét, akkor ahhoz kell tartania magát." (127. o.).

8. *A természetjog emberi természethez kötött filozófiai jellege és a társadalomtudományi vizsgálódás jelenség-szférához való kötöttsége:* „A természetjog filozófiai természete azt jelenti, hogy a pozitív jog létének problémáit, és általában a disszonáns (igazságtalan, jogtalan, erkölcstelen) pozitív jogot vagy az empirikusan regisztrálható, bármiféle társadalmilag joginak tekintett valóságot önmagában érzékelve – politológiai alapkérdések, jogszociológiai kutatások, kriminalisztikai elemzések eredményeinek *filozófiai* értékelésével, bioetikai problémák gondolati elmélyítésével – kérdést tesz fel a helyes normativitás, illetve a jogiság, a jogi érvényesség *mibenlétére* vonatkozóan, azaz mintegy a társadalomtudományok kérdéseit és eredményeit filozófiai szintre transzponálja, és ezen kérdésekre a választ a jognak az *emberi természetben* való gyökerezettségéből kiindulva adja meg.” (127. o.)

Ezt követően Frivaldszky János a 9. alfejezetben arra a kérdésre tér ki, hogy: *szükséges-e az emberi természet egy klasszikusnak minősített természetjogi tanhoz?*; majd a 10.-ben John Finnis és a neoklasszikus „*természetjogi*” elmélet kritikáját adja (*Természetjog emberi természet nélkül?*).

VII. Természetjog és jogszociológia (142-153. o.)

E fejezetben Szerző a következőkkel foglalkozik: 1. *A (jog)szociológia természetjogiassága: miért érdeklődtek a szociológusok a jog iránt, és miért alkottak természetjogias elméletet?*; 2. *A tárgy és a módszer: a jogszociológia jogképe és a természetjogászok jogfelfogása*; 3. *Néhány újkori előzmény*; 4. *Természetjogi elemek a jogszociológusok jogkonceptióiban*; 5. *A természetjogász szociológiája: Jacques Leclercq*; 6. *A jogszociológiai kutatás és a természetjogi gondolkodás nézőpontjainak különbsége és egymásratalaltságuk*; s ennek keretében írja: „A normasértőket utolérő állami kényszerítő erő csak érvényt szerez a természetjogból fakadó kötelező erőnek.

Előfordul, hogy a társadalom releváns csoportjaiban vita van atekintetben, hogy a konkuráló értékrendek közül melyik a helyes. Elképzelhető, hogy ez a vita a jogalkotási folyamat diskurzusaiban is megjelenik, és a média szerepének, valamint a nyomásgyakorló csoportok multiplikátor hatásának is köszönhetően végletesen élessé válik, majd egy törvény születik a politikai többség (hatalmi) akaratának megfelelően. Ezzel megoldódik a kérdés, hogy »mi jogilag helyes?« A *törvény* által előírt feltétlenül és minden körülmények között a »jogilag« *helyes*? Már tudjuk, hogy nem így áll a helyzet. Most azonban a szociológiai nézőpont követése a feladatunk. A jogszociológus most már a törvény érvényesülését fogja vizsgálni, s ami annak megfelel, az jogérvényesülés, azon magatartás vagy gyakorlat, ami annak ellentmond, az jogpatológia.

A természetjogi kiindulópontot alapul vevő jogfilozófia azonban az emberi természetből, annak helyes működéséből indul ki, amikor »a helyes« és »a jogszerű« tárgyában ítéletet alkot, akár egy konkrét magatartás vagy intézmény, akár egy *törvény* természetjog-szerűségének megítéléséről legyen szó.

A helytelenül felfogott, a jelenségek mögötti *értelmek* felé nem törő, »magára hagyott« empirikus jogszociológia a »normális« és az »abnormális« magatartást egymás

mellett létezőként, mindkettőt társadalmi jelenségként, mintegy »természetes«-ként konstatálja, a társadalmi gyakorlat valóságát, filozófiai értelemben pedig a *jelenség* szféráját kutatva. A természetjogi kutatás azonban bizonyos magatartásmintákat olyanokként minősít, mint amelyek megfelelnek a természetjog előírásainak, végső soron pedig az emberi természetnek, másokat pedig természetellenesnek értekel, mivel el-
ne mondanak az önmagában tekintett emberi természet, s az emberi együttélés termé-
zeti lényegének. A természetjogi gondolkodás ugyanis nem a *jelenségszféra*ból, annak tapasztalataiból kiindulva állapítja meg a »természetest«, hanem az emberi természet (morál)filozófiailag tekintett ontológiai *lényegéből*. Azon jogszociológiailag regisztrált magatartás, amely ennek nyilvánvalóan ellentmond, az természetjog-ellenes és így jog-
talan, függetlenül attól, hogy miként rendelkeznek a hatalom alkotta törvények, és mit
írnak elő megrögzült szokások vagy adott esetben a szokásteremtő igénnyel fellépő 'po-
litikai korrektség' »kánonjai«.

A nem csak a vak tényadatokban elmerülő (jog)szociológia azonban a tényeket értel-
kelni és amögött olvasni tudó »értelmet«, azaz a *logoszt* más diszciplínától, a filozófiától
kapja, pontosabban a természetjogi gondolkodástól, amely az emberi természet metafizikai valóságából fakadó érvényes normákat tárja fel. A természetjogi gondolkodás ek-
képpen *értelmet* juttat a jogszociológiának, minthogy nem minden magatartást minősít
»természetes«-nek, amit a társadalom produkál. A filozófiában az emberi természeti lé-
nyegben, de a jogfilozófiailag tekintett emberi együttélés helyes társadalmi rendjében
sincsen *ellentmondás*, minthogy van és megállapítható a helyes és helytelen, a természe-
tes és a természetellenes, valamint ennek megfelelően az igazságos és az igazságtalan. A
természetes vágyak, érdekek és törekvések a jogok és kötelességek természetjogi bázisán
harmóniába rendeződnek. Ez, vagyis a társadalomban, a jelenség-szféraiban érzékelhető
ellentétes törekvések *szelektálása* és *hierarchiába rendezése* jellemző az emberi termé-
szet lényeg-szférájára. Az emberi egzisztenciák jelenség-szférájában vannak normakö-
vető és normasértő cselekvések, mint ahogy a társadalom jelenség-szférájában is vannak
természetjognak megfelelő törvényi rendezések mellett természetjog-ellenes törvények
és (jog)gyakorlatok is. Azt, hogy a jelenség-szféra adataiból melyek valóban jogosak
és így igazságosak, a természetjog, s az alapján álló pozitív jog rendszere mutatja meg.
Morális kétség esetén mindenekelőtt az emberi természetet kutató tudományhoz, a helyes
szemléletű (morál)filozófiai antropológiához kell fordulnunk, de utána rögtön az annak
eredményeiből is táplálkozó, de annak eredményeit saját jogi kutatásaiban kibontó tudomá-
nyhoz, a természetjogi kutatáshoz.” (150-151. o.)

VIII. A 'dolog természete' a természetjogias jogfilozófiai megközelítésben (154-167. o.)

Frivaldszky János ebben a fejezetben először 1. a '*dolog természete*' fogalmának esz-
metörténetéről szól; ezután 2. a '*dolog természete*' Gustav Radbruch jogfilozófiájában, és
3. Helmut Coing: a '*dolog természete*' és a tapasztalati megismerés témáját boncolgatja.

IX. A jog és az erkölcs viszonya a tomista eszmerendszerben (168-194. o.)

Szerző a fejezet elején arra a kérdésre keresi a választ, hogy 1. *Miképpen tekintendő a jog és az erkölcs kapcsolata a tomista jogfilozófiában?* Ennek keretében a következőket írja: „[...] a pozitív jog a jogiságát a természeti törvénytől kapja azáltal, hogy a neki

való megfeleléség esetén helyessége által részeseül a természeti törvény *kötelező erejéből*. A természeti törvényen alapuló *jogi kötelező erő* a jogiség alapvető lényegi jellemzője, mert emiatt írnak elő érvényesen a pozitív jogi normák. A *kényszerítő erő* a pozitív jog fogalmának bár szükséges, de önmagában még nem *elégéséges* alkotó eleme. A kényszerítő erő nem létrehozza, konstituálja a jogiséget, hanem a jogi kényszer maga *feltételezi* az érvényesen előíró jogot, amelynek pozitív formájához *szükséges* hogy társuljon a kényszerítő erő, avégből hogy a jogot nem követőket erővel kényszerítse az állami hatalom a jogi normákban foglaltak betartására, illetve, hogy a kényszer révén a jogépséget fenntartsa. Azonban a természeti törvénynek megfelelő pozitív jog akkor is *érvényesen ír elő*, ha nem követik azt vagy nem sikerül azt kikényszeríteni. Ebben áll a jogi norma »legyen« jellege, vagyis a jogi norma érvényesen előíró, az abban foglaltak kötelezően betartandóságát előíró jellege. A klasszikus természetjogászok mindig is nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a jogot az emberek általában *önként* tartják be, mivel annak *kötelező erejét* elismerik. A kötelező erő így önkéntes jogkövetés révén lesz hatékonyá, s a jog nem azért érvényes és egyben kötelező, mert a *kényszerítő* erő kilátásba helyezése vagy érvényesítése miatt az emberek *rakényszerülnek* a normákban foglaltak betartására. Így a jogiség legfontosabb alkotóeleme mind a természeti törvényi, mind pozitív törvényi formájában a *kötelező erő*. A jogi norma léte az érvényességben van, az érvényesen előíró jellegben, amelyen a norma kötelező ereje nyugszik. Így azon pozitív jogi norma, amely nem érvényesen ír elő, az nem is kötelező, minthogy nem érvényes, s így (természet) jogilag *nem is létezik*.” (170. o.)

„[...] a jog fenti értelemben vett érvényesen előíró jellegéből fakadó a.) *kötelező ereje*, továbbá a dolog természetén, az objektív igazságosság relációin nyugvó, a Másikat illető b.) *önmagában igazságos dolog*, az így vett »juss« jelentik a *jogiség leglényegibb* alkotóelemeit.” (171. o.)

A 2. alfejezetben Frivaldszky János azzal foglalkozik, hogy *az igazságosság a személyközi viszonyok ontológiáján alapszik* (Josef Pieper és Reginaldo Pizzorni a jogi viszony jellemzőiről). A 3. alfejezet témája: *Jacques Maritain természetjog-felfogásának kritikája, avagy kötelező-e jogilag a természeti törvény és mit jelent az, hogy virtuális jogrend a természetjog?* (legelejtén ismételten leszögezve: „A jogiség vagy a »törvényiség« jellemzője a *kötelező erő*, amelyet minden pozitív jog a természeti törvénytől kap, ha neki megfelel. A pozitív törvény akkor és csakis akkor törvény fogalmilag, ha megfelel a természetjog előírásainak, lényegi fogalmi elemeinek. A *kikényszeríthetőségi* jelleg *szükséges*, de a törvényiséghez *nem elégéséges* fogalmi eleme a pozitív emberi törvénynek, mivel ahhoz, hogy a pozitív jog létezzen, azaz érvényesen írjon elő, mindenek előtt szükséges a jogi *kötelező erő*, ami – mint mondtuk – a természeti törvényből származik.” – 180. o.). A 4. alfejezetben *jog és erkölcs viszonyáról* Alessandro Passerin D’Entrèves tomista megközelítésében esik szó.

Az 5. az *Összegzés*: „[...] a (I.) (természet)jog legfontosabb *tartalmi* jellemzője azon *objektív természetes rend*, ami objektív *helyességet* tartalmaz, s amely alapján valakinek valami, mint jogos rész jár. A pozitív jog akkor rendelkezik *kötelező erővel*, ha ezen természetes jogrendnek megfelelően ezt fejezi ki és ezt bontja ki. A (II.) (pozitív) jog négy megvizsgált *formális* jellemzője, a.) a *Másikra irányultság* (alteritás), b.) a *külsődlegeség*, c.) az *erény-nélküli cselekvés lehetősége*, illetőleg d.) a *kényszer* közül az első kettő

sohasem hiányozhat ténylegesen sem a jog esetében. A két utolsó *gyakorlatilag* hiányozhatnak, s sokszor *kívánatos* is, hogy *hiányozzanak*; de azt mondhatjuk, hogy a jognak *el kell ezeket fogadnia*, bár *nem szükségszerű*, hogy azok a gyakorlatban is megvalósuljanak. Az erkölcsöt ezzel szemben *jellemezheti* az első két ismérv, de az erkölcs esetén *kizárt* az utóbbi kettő jellemző.” (191. o.)

X. Jog a személyközi (polgári) viszonyokban (195-207. o.)

Szerző eme fejezetben két témát tárgyal: *1. Mi a szerződés lényege: konszenzus vagy az objektív 'causa'?*; *2. Az arany szabály tartalma a jogi viszonyokban* (vö. Frivaldszky János 2007: 196-363. o., különösen 255-269. és 318-332. o. – *Aranyszabály a Szentírásban* című rész: 256-258. o.).

XI. Jogfilozófia, természetjog és normapozitivizmus: Hans Kelsen természetjogkritikájának cáfolata (208-224. o.)

E fejezet hét részre oszlik: *1. Bevezetés: miért éppen Hans Kelsen?*; *2. A természetjog sorsa: az emberi természet és az igazságosság „természete”*; *3. Miként következhetnek a létről a legyenre a természetjogászok?*; *4. Természetjogi „dualizmus” vagy jogi monizmus?*; *5. Az ember természete és a jogiság mibenléte*; *6. Üresek-e az igazságosság elvei?*; *7. Összegzés.*

Az 5. alfejezetben olvashatjuk: „A *kötelező erő* tehát az emberi viszonyok természetéből, egzisztenciális struktúrájából fakad, s elszakíthatatlanul hozzátartozik az emberi személy lényegéhez, amelynek jogisága létéből forrászik. A pozitív jogra jellemző *kényszerítő erő* tehát csak érvényre juttatja az emberi létmódból fakadó imperatívuszokat, s éppen ebből nyeri igazoltságát. A klasszikusok szerint a természetjog csak egynéhány alapvető intézményt tartalmaz, ami igényli a tételes jog kiegészítését, konkretizációját. Ennek alapján tehát nyilvánvaló, hogy szó nincs a pozitív joggal szembeni eredendő természetjogi gyanakvásról, amiről Kelsen ír, és az egységes érvényességi rend érvényesülhet a természetjog keretei között.” (215. o.) „[...] a természetjog elveinek és kritériumainak meg nem felelő pozitív jog egyszerűen nem jog, ezért *jogként* nem is kerülhet ellentétbe a természetjoggal.” (216. o.)

XII. Herbert Hart elméletének értékelése: a jogi érvényesség, az engedelmisség és jogkövetés, valamint a jog és az erkölcs viszonyának problémái (225-253. o.)

1. Előjáróban arról esik szó, *hogy mi a jog, az erkölcs és a természetjog*; majd *2. a harti természetjog módszertani kérdései* kerülnek terítékre. A *Természetjog, jog és erkölcs* című *3. alfejezetből* kiderül: Frivaldszky által képviselt álláspont szerint „a természetjogász és a jogpozitivisták közötti különbség a jogi érvényesség megítélése körül forog.” (230. o.)

4. A jogkövetés és annak indokai – a kényszerítés problémája című alfejezetben Szerző kifejti, „Mi a magunk részéről a jogi értelemben vett természetjogot minimálisan néhány alapvető antropológiai igazságból fakadó normában és intézményben fogalmazzuk meg: az emberi méltóságból fakadó jogalanyisághoz való jogban, az emberi méltósághoz és az élethez való jogban, továbbá az egy férfi és az egy nő házasságát és az azon alapuló családot tekintjük kötelező érvényű természetjogi intézményeknek. E jogok és intézmény-

nyek abszolút érvényű, kógens előírásai a természetjognak, ezért az ennek szögesen el-
lentmondó pozitív jog *jogilag érvénytelen*, ezért *jogi kötelező* erővel nem bír. Ezért fel-
sem merül jogi szempontból az engedelmeskedés kérdése. Mi jogfilozófiai szempontból
téves iránynak tartjuk azt a koncepciót, amely a pozitivista módon megfogalmazott jogi
érvényesség mellett szerepelteti az erkölcsi érvényesség és kötelező erő kérdését, a kettőt
mereven szétválasztva, de külsőleg együttműködtetve azokat. Nézetünk szerint a jogászt
a jogi érvényesség és a jogi kötelező erő kérdései érintik, s ezek természetjogilag tárgya-
landóak. Az erkölcsi kérdések ezen túl, vagy felül helyezkednek el a természetjogilag
már érvényes jogszabályok keretei között. Vagyis kritikai viszonyulással lehet és kell is
még igazságosabbakká tenni a törvényeket, azok értelmezését és alkalmazását. Ez már
legfeljebb a morálfilozófiai értelemben vett »természetjog«, pontosabban a *természetes
erkölcsi törvény* érvényesülési, tökéletesülési terepe. Ez a jogi érvényességet már nem
érintően a még teljesebb emberi kiteljesedést teszi lehetővé egy magasabb mérce szerint
megfogalmazott természetes erkölcsi törvény jegyében.” (243. o.)

„A természetjog harti elmélete nem jogi – a jogi érvényességet meghatározó jellegű
–, hanem inkább morál- és politikai filozófiai természetű. Mindez Hart jogpozitivizmu-
sának a következménye. Ezzel viszont a természetjogi gondolkodást nem a jogi, hanem
a politikai és a morálfilozófiai gondolkodásban újította meg, illetve a jogászok figyelmét
is ebbe az irányba fordította, különösen az angolszász orientációjú kultúrkörben. A jog-
pozitivisták ezen köreiben a jog és az erkölcs viszonyának taglalása most a természetjog
tematikájával bővült, de a jogi érvényesség jogpozitivista megközelítésmódján alig vál-
toztatva.” (244. o.)

5. *Összefoglalás gyanánt:* „Mi azt az álláspontot fogadjuk el, hogy a természetjog
immanens antropológiai normativitás alapján jogi érvényességgel és jogi kötelező erővel
rendelkezik. Vagyis az engedelmeskedés kérdését megelőzi a jogi érvényesség és a jogi
kötelező erő természetjogi kérdése. Ez nem a pozitív jog erkölcsi értékelésének, hanem
jogi érvényessége megítélésének a térénuma. A pozitív és a kritikai erkölcsiség harti
fogalmai itt nem segítenek, és félrevisznek minket, minthogy a jogiság lényegi elemeiről
van szó, olyanokról, amelyek érvényességszármaztató és így érvényesség-elvitató módon
ítélik meg a pozitív jog előírásait, hogy azok *jogilag* érvényesek-e. Nézetünk szerint így a
harti terminológiával ’szűk értelemben vett jog’ az igazi jog a maga jogi érvényességi kri-
tériumaival. Ezen érvényességi kritériumok alig néhány természetjogi előírást tartalma-
znak, de azokat kógens módon. Vannak olyan morálfilozófiai értelemben vett természetes
erkölcsi törvények, amelyek ezen túl orientálják a már érvényes – mert a természetjognak
nem ellentmondó – pozitív jogot annak igazságosságában. Ez már jórészt a morál- és
politikai filozófiai területe, s nem a jogfilozófiáé. Ez utóbbi ugyanis alapvetően a jogi ér-
vényesség kérdéseivel, kritériumaival és tartalmaival foglalkozik. Nem a teleologikusan
felfogott emberi természet legteljesebb kiteljesedését kellene jogfilozófiai értelemben
megfogalmazni (ez a morálfilozófia feladata), hanem az emberi természet azon alapvető
céljait, amelyekre az emberi természet tart, s amelyeket a gyakorlati értelem mint javakat
fog fel. Ezen célokat, természetes hajlamokat és javakat a jogfilozófia teoretikus módon
is meg kell, hogy fogalmazza, minthogy azok, mint az emberi természet alapvető ismér-
vei, kötelező természetjogi szabályokat, előírásokat tartalmaznak.” (246. o.)

XIII. A demokratikus kormányzat és a jogalkotás természetjogi kötöttségeiről: a felhatalmazás, az érvénytelenség és az ellenállás kérdései (254-270. o.)

1. Az állam és a politikai kormányzat természetjogi alapjairól szóló részben Frivaldszky a következőket írja: „A törvények jogi jellege, azaz *kötelező ereje* az emberi természet objektív céljaiban rejlik, amelyeket a természeti törvények fejeznek ki normatív módon. Ezek nem pusztán kívánalmak vagy jogon kívüli értékek, amelyek az ember alkotta jogban esetlegesen megjelenve azt humánusabbá, értékesebbé tehetik, hanem valódi jogi jelleget hordoznak, s ekképpen valódi kötelező erővel rendelkeznek. Az ember alkotta jog abban tér el a természetjogtól, hogy kényszerítő erő áll mögötte. Egy állam alkotta törvény azonban annyiban minősül törvénynek, s annyiban rendelkezik jogi kötelező erővel, amennyiben az emberi természetből fakadó természetjogi kritériumoknak megfelel. Az állam és a törvények mögött álló *kényszerítő erő* önmagában még nem jog, hanem csak a jog foganatosítója, azaz a jog »ereje«. A kényszer lehetősége vagy realitása ugyanis nem a jogiság lényegi eleme. A jog lényegi eleme a kötelező erő, ami pedig – ismételjük – az emberi természetben, pontosabban annak igazságaiból fakadó természetjogi normák érvényességén alapszik. Bármekkora is a kényszerítő erő, illetve bármilyen hatékony is az erőszakszervezet, nem képes jogi erővel kötelezni, ha a végrehajtott törvények, rendelkezések *ellentmondanak* a természetjognak. A jog érvényessége nem akármilyen tartalmú norma vagy parancs, illetve akarati erő által való érvényesítésén alapszik, hanem az emberi természet igazságain nyugszik. A törvény ugyanis csak azt foglalja magába, ami a Másíknak, a többieknek jog szerint jár.” (254-255. o.)

Szerző ebben a fejezetben az alábbiakat érinti még: *2. a hatalomgyakorlás természetjogi korlátai (John Locke szerződéselmélete)*; *3. a demokratikus kormányzat megbízáson alapuló jellegéből fakadó követelmények*; *4. az ellenállás kérdése a felhatalmazáson alapuló kormányzat igazságtalan és természetjog-ellenes jogi aktusai esetében*; *5. a politika erkölcsisége*; *6. jogi érvénytelenség és a lelkiismereti kifogás intézménye.*

XIV. A szubszidiaritás elve jogfilozófiai és politikai filozófiai szempontból (271-289. o.)

Végül, az utolsó fejezet *1. előljárójában* azt a kérdést veti fel, hogy: *természeti törvény-e a szubszidiaritás elve?* ; majd *2. az Unió és a tagállami hatáskörök anatómiája*, *3. a szubszidiaritás az alkotmányozó konvent érdeklődésének homlokterében (az I. számú munkacsoport munkája kapcsán felvetődő politikai filozófiai kérdések)*, *4. a szubszidiaritás társadalomfilozófiai és politikai filozófiai vetülete (a közösségek anatómiája)*, *5. a szubszidiárius politikai közösség és a jó kormányzás témáit tárja elénk.*

Frivaldszky János kiváló jogfilozófiai könyvét szívből ajánlom Mindenki figyelmébe, hogy a jog fogalmáról, a jogalanyiság és a jogképesség különbségéről, az emberi méltóságról, az élethez való jogról, a házasság és a család intézményéről, s mindezek összefüggéséről szóló ismeretekkel gazdagodjon. Szerző szavaival: „[...] Hisszük, hogy ezen az úton haladva a jogfilozófia újra megtalálja régi szerepét a jogi gondolkodásban, s segíti a jogászokat abban, hogy gyakorlati jogi problémáikra a leghelyesebb megoldást tudják megtalálni, megadva mindenkinek pontosan azt, ami őt megilleti.” (17. o.)

AZ ILLEGÁLIS MAGZATI ÖSSEJT TERÁPIÁRÓL

I. rész

A Fővárosi Törvényszéken 2014. március 13-án kezdődött az összejtbotrány néven elhíresült ügy büntetőeljárása, melynek keretében kilenc vádlott – köztük *Seffer István* kaposvári kozmetológus-plasztikai sebész, *Yulij V. Baltajtis* ukrán-amerikai orvos, Pákh Imre amerikai műgyűjtő, Fásy Ádám producer – ellen emeltek vádat jelentős értékre, üzletszerűen, 21 rendben elkövetett csalás gyanújával. Ha a bíróság kimondja a magzati összejtek törvénytelen felhasználásában való bűnösségüket, a vádlottak három-nyolc év börtönbüntetésre számíthatnak.¹ Érdeemes megismernünk a nemzetközi érdeklődést kiváltó ügy hátterét és előzményeit.²

Kannibalizmus régen, messze

Régészeti és antropológiai kutatások bizonyítják, hogy a *neandervölgyi ősembertörzsek* között dívott a kannibalizmus, vagyis hogy az egyik „ember” egy másik ember agyát fogyasztotta el. Az Anthony Hopkins főszereplésében bemutatott *Hannibál* című film elborzasztó, emberi agyat csemegéző jelenetéből már érezhettük, hogy nem a paleolitikum és a bronzkorszak homályából görög mítosszá szublimálódott *Kronosz* volt az utolsó, aki hatalomféltésében sorra fölfalta gyermekeit. Tudjuk, hogy - bár a kereszténység terjedésével és az ennek nyomán létrejövő erkölcsi, törvényi szabályozással világszerte csökkent az egyébként századokon és kultúrákon átívelő emberevés (tudományos elnevezéssel: *anthropophagia*) számos formája (így a *spirituális-rituális*, a *túlélési*, a *kriminális*, a *nemi kéjelgő*, az *agresszív*, a *rituális-epikureus*). Azt azonban aligha sejtettük, hogy a tudományos-technikai vívmányok eredményeit felhasználva az emberi méltóság milyen újabb megalázásának szörnyetegébe lehelnek életet majd napjainkban a *kozmetológiai és regenerációs kannibalizmus* „tudományának” művelői.

A Nyugat-Indiát fölfedező Columbus Kristóf és társai a *nyugat-karibi térségben* élő indiánokról hozták a keresztény világot megdöbbenítő hírt: a vademberek emberhúst esznek! Kétségtelen, hogy az Észak Amerikában élő *irokéz indiánok* kultúrájában egészen 1838-ig jelen volt az a fajta emberevés, amely szerint az ellenség fölládozásával és testének elfogyasztásával a Hadisten elvárásának tesznek eleget, mert így az ellenség ereje és szelleme átszáll, illetve eloszlik az őket legyőzőkbe és elfogyasztókba.

1 Vö. 1978. évi IV. törv. 173/I. § (1): *Aki emberi gént, sejtet, ivarsejtet, embrió, szervet, szövetet, halott testét vagy annak részét jogellenesen megszerez, vagyoni hasznoszerzés végett forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gyógyintézet alkalmazottja a foglalkozása körében követi el. (3) A büntetés az (1) bekezdés esetén öt évig, a (2) bekezdés esetén két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt a) üzletszerűen, b) bűnszövetségben követik el.*

2 Vö. Matthew HILL: *The Stem Cell Swindle* = BBC Radio 2006. december 12-i adása, *Abortion Encouraged in Ukraine as Unborn Babies Used for Russian Beauty Treatments* = LifeSite Daily News, May 24, 2005., Alan ZARENBO: *Outside the U.S., Businesses Run with Unproved Stem Cell Therapies* = Los Angeles Times, February 20, 2005., *Barbados Snake Oil Salesmen Promising Fountain of Youth from Aborted Foetus Stem Cells* = LifeSite Daily News, October 18, 2005., Imre TEGGLÁSY: *Embryos a La Carte*, In: Zenit, 11th of April = <http://www.zenit.org/en/articles/embryos-a-la-carte>

Rogierius mester krónikáiró, váradi kanonok az 1242. évi tatárjárás szörnyűségei között említi az emberevést, illetve a gyermekek elpusztítását: „*olyan éhség tör ki végül, / foguk, ajkuk belekékül, / mert már emberhúst harap. (...) szülő gyermekét levágja, / feni fogát önhúsára, / ki belőle vétetett. // Éhség tombol, örült, / véres, / testvér a testvérré éhes, / jó barát a jó barátnak, / az idegen bárki másnak / húsából nyer életet.* (Vas István fordítása)³

Emberevés még az újkori Európában is előfordult. Bizonyos történeti források szerint még a török pusztítás áldozatául esett 17. századi Magyarországon, közelebbről *Debrecen* város piacán is árultak emberhúst. E túlélési kannibalizmus modern példája lehet az 1930-as évek *Ukrajnája*, ahol a Sztálin és a bolsevik diktatúra által kierőszakolt kolhozosítás, a túlhajtott terménybeszolgáltatás egyfelől milliók éhhalálához vezetett, másfelől a létükben fenyegetett parasztok kénytelenek voltak saját embertársaik húsából táplálkozni.

Pápua Új-Guinea néhány törzse még az 1960-as években is gyakorolta mind az endo-, mind pedig az exo-kannibalizmust, melynek során vagy külső forrásból vagy elhunyt rokonaik testének felhasználásából jutottak a rituálisan vagy éppen az „ízlelés öröméből” elfogyasztandó emberhúshoz.

*Magyarország*on 1767-ben vezették be azt a törvényt, amely a Szerbiával határos területeken lényegében megtiltotta a közösségi földek addigi szabad – halászatra-vadászatra, gyűjtögetésre, stb. – történő használatát. Az élettér e jelentős beszűkülésének eredményeként alakult ki az úgynevezett *egykezés* szokása.⁴ A paraszti rétegeket sújtó sajátos belső száműzetés kényszerének hatására terjedt el az *infanticidium* előbb a Dél-Magyarországon lévő, úgynevezett *Ormánság* területén. A birtok egyben tartásához ragaszkodó „szülők” körében itt vált először rutinszerű túlélési gyakorlattá az, hogy az elsőszülött után jelentkező többi gyermeket még újszülött korban elpusztították (rozsdás szögnek, gombostűnek a fejbe szúrásával, párnával történő megfojtással, stb.), hogy az esetleg megszületett gyermek ne súlyosbítsa a családra nehezedő szociális terheket.

Ezzel nagyjából egy időben, 1792-ben írta Jonathan Swift a „*Szerény javaslat annak érdekében, hogy az írországi szegénysorból származó gyermekek ne terhet jelentsenek szüleiknek vagy az országnak, hanem hajtsanak hasznót a társadalomnak*” című szatiráját. Az akkoriban Írország-szerte tomboló burgonyavész nyomán keletkezett éhínség idején keletkezett írás szerzője azt javasolta, hogy a szegény sorsú anyák csak egy éves korukig tartsák gyermekeiket. Ezt követően pedig adják el gyermekeiket (élelemként) a gazdagabb családoknak, hogy ez által tegyenek szert némi bevételre.

Az emberi test tiltott felhasználásának történetéhez tartozik az az 1890-ből való eset, melyet egy konstantinápolyi házaspárról jegyeztek fel. E szerint a pár már régóta azzal foglalkozott, hogy házukba csalogassák a kiszemelt, többnyire fiatal áldozatokat, akiknek kövérsége megfelelt számukra.

„*Ezeket aztán megölték, majd kifőzött zsírukából olyan kenőcsöt állítottak elő, amit aztán magas áron adtak el. Épp egy kövér örményfiú fölszeletelését végezték, amikor rájuk tört a rendőrség. Rövid vattatást követően mindkét gonosztevőt a saját házuk ajtajára akasztották föl.*”⁵

A 1970-es évek Magyarországot az úgynevezett magyar *gulyáskommunizmus* kifejezéssel szokták jellemezni. Ez azt jelentette, hogy a magyar társadalomnak a többi, kelet-európai

3 ROGERIUS mester: *Siratóének Magyarországról, mikor a tatárok elpusztították*, 1242 = <http://www.szkosz.com/node/1927>

4 ANRÁSFALVY Bertalan néprajztudós szíves közlése.

5 DUNN, H.P.: *The Doctor and the Christian Marriage*, New York, 1999. 108.

országához viszonyított gazdasági jóléte nagyrészt annak a sajátos családtervezési gyakorlatnak volt köszönhető, amelynek jegyében az anyaság helyett inkább az anyagiasság materiális eszményét követték. Így a már 1956. június 4-én legalizált magzatölést gyakorolva évente több százezer magzatkorú gyermeket nem engedtek világra jönni. E hétköznapi kannibál mentalitás a *kicsi vagy kocsi?* dilemmájában fejeződött ki, vagyis a viszonylagos gazdasági jólét fejében életellenes módivá lett, hogy föl lehet áldozni a termékenységet, a megfogánómegszülető gyermeket: a jelenért a jövőt. (1970-ben 200 000 abortuszt végeztek az akkor még 10 milliós, 2040-re azonban mindössze 6 millióra előrejelzett lélekszámú Magyarországon!)

A szépítően dajkaanyaságnak nevezett *béryanaság* sajátos üzleti rendszerbe foglalása a kiterjedt magyarországi kapcsolatokkal is rendelkező, Los Angelesben profitorientált örökbefogadói vállalkozást működtető *Marianne Gati-Rosenstein*, illetve egy televíziós szerepléseiről ismert *magyar orvos-genetikus* nevéhez fűződik. E vállalkozás 1994 és 1996 között Magyarországról több, szociális válsághelyzetbe került terhest utaztatott ki az Amerikai Egyesült Államokba és Kanadába. Az ott világra hozott gyermekeket – børszíntől függően – 15-80 000 dollár közötti vételáron jómódú amerikai vagy kanadai örökbefogadó házaspárokhoz közvetítették. (Az egyik örökbeadó anya történetéről a *Budapest Sun* 1996. augusztus 22-28-i számában Todd Heth adta közre *Caught in web of lies, deception – Mother details how she was lured to US by 'baby broker'* című leleplező interjút. E sorok írója *A Magzat ára* és *Császármetszés* című oknyomozó írásaival mutatta be a törvénytelen és erkölcstelen vállalkozás hazai és amerikai működését.)

Boldog IV. Károly magyar király fia, *Otto von Habsburg*, a Páneurópai Unió egykori elnöke újságíróként már a 80-es években tudósított arról, hogy bizonyos kozmetikai konsernek újabban abortált magzatok szöveteit alkalmazzák az örök szépséget és fiatalságot ígérő krémjeik (pl. a *California Beauty* elnevezésű termék) előállítására.

A *kozmetológiai kannibalizmus* keretében azonban tovább virágzik az erkölcstelen üzlet. Az *életükben és halálukban* védtelen magzatgyermek kegyeletlen sorsáról 2005 áprilisában adott hírt Tom Parfitt, a *The Observer* kijevei tudósítója.⁶

„Tíz évet letörlünk arcáról!”

Parfitt szerint a szomszédos Ukrajna orgazdái azzal vásárolják fel az ottani asszonyok abortált magzatait, hogy az azokból kinyert magzati ossejtek felhasználásával sarlatánságot sem kerülő szépségszalonok úgynevezett öregedésgátló kivonatokat állítsanak elő. Az ampullákba töltött „varázsszerért”, illetve az infúziós kezelésért esetenként 10.000 fontot (azaz 3 335 000 forintot) is elkérnek a ravasz szölamok és ígéretek megfogalmazói az egészségüket és fiatalságukat megőrizni kívánó paciensektől. E teljesen ellenőrizetlen igazságtartalmú kereskedelmi hirdetések azt állítják, hogy e szerek használatával a bőr megfiatalítható és számos betegség is leküzdhető.

Az abortált magzatgyermekeket a fehérgalléros vagy inkább fehér köpenyes bünözők mélyfagyasztott állapotban adják el a klinikáknak. Itt az embrionális szövetekből injekciós ampullákba töltik a fiatalító kúrára alkalmasnak tartott anyagokat.

Az ukrán törvények csak kutatási célokra és csak akkor engedélyezik embriók felhasználását, ha ehhez az anya hozzájárul, és az illető névtelensége is biztosított. Csakhogy

6 Tom PARFITT: *Beauty salons fuel trade in aborted babies (Szépségszalonok tüzelik az abortált magzatgyermekkel folytatott kereskedelmet)* = <http://www.guardian.co.uk/world/2005/apr/17/ukraine.russia>

a rendőrség szerint az állami kutatóintézetek munkatársai a rendszert kijátszva illegális üzletet csinálnak, amikor a szándékosan elpusztított vagy elhalt magzatgyermekeket illegális célokat követő magánklinikáknak adják el.

Így fordulhat elő, hogy busás jövedelemben dúskálnak az „össejterápiát” kínáló moszkvai szépségszalonok, noha az orosz törvények a csontvelőt tartalmazók kivételével minden kezelési eljárásnál tiltják az emberi eredetű készítmények használatát.

Szergej Szorobogatko, a magzat-kereskedelem nyomozásával megbízott nyomozó szerint az elmaradottabb keleti területek klinikái – mint amilyen az ukrainai Donyeck és Harkov – minden előzetes víruseszt, például AIDS vizsgálat és engedélyeztetés nélkül árusítják az abortált magzatokat.

Ukrajnában a 12 hetesnél idősebb magzatgyermek elhajtását már feltételekhez kötik. Csakhogy az idősebb magzatok nagyobb hasznot is hajtanak, mivel néhány orvos és a szépségiparban illetékes szerint ezek szöveteivel hatékonyabb a kezelés.

Szorobogatko beszámolt arról, ha egy szülésorvos halott magzattal akar üzletelni, akkor előbb orvosi kifejezésekkel körülírva közli az anyával, miért is lenne helyes a 12 hétnél idősebb magzatgyermek abortálása, de az is lehet: soha nem tudja meg az anya az abortusz valódi indokát. Az asszonynak olykor még fizetnek is azért, hogy várjon, amíg terhességével eléri a szülész által megkívánt időtartamot. Az abortált kisbabát aztán egy közvetítőhöz, vagy egy olyan intézménybe szállítják, ahol a még használható szerveket kioperálják, elraktározzák, hogy később külföldön értékesítsék.

Bár Ukrajnában és Oroszországban egyaránt tilos emberi sejteket tartalmazó injekciókat kozmetikai célra használni, a szalonok – az esetenként akár 10.000 fontnak megfelelő (azaz 3 335 000 forintnyi) kezelési díj ellenére – mégis nagy forgalmat bonyolítanak le. A tehetős vásárlókat sikerrel győzik meg az össejtek fiatalító erejéről vagy – ha kell – arról, hogy használatukkal kizárhatók olyan időskori, agyműködést befolyásoló betegségek, mint amilyen a Parkinson-, illetve az Alzheimer kór, miközben a világ egyetlen országában sem engedélyezték az embrionális össejtek klinikai, terápiás használatát. Az egyik moszkvai szépségklinika így hirdeti magát: „*Tíz évet letörlünk arcáról!*”.

– Veszélyes és szövevényes korrupcióról van szó – nyilatkozta *Vlagyimir Szmirnov*, a Moszkvai Kardiológiai Kutatóintézet vezetője. Az állami intézményekkel ellentétben a magánklinikák humán eredetű anyagokat ugyan szerezhetnek és tárolhatnak, de hogy ezekkel még kezelést is folytatnak-e, azt már senki sem ellenőrzi.

A 2005 májusában kiadott orosz egészségügyi minisztériumi nyilatkozat szerint a Moszkvában található 41 klinikából 37 helyen alkalmaznak törvénytelen össejtkelést. Mivel e nyilatkozat nem helyez kilátásba sem törvényi tiltást, sem a fokozott ellenőrzést, így nincs hatással a törvénytelen gyakorlatra.

Gyógyít-e az, ami (sarlátánnak) hasznos?

Persze nemcsak az etikátlan és az állami törvényeket is kijátszó üzleti tevékenység mi-benléte, hanem annak eredményessége is kérdéses lehet.

Dr. Stephen Minger, a londoni King's College munkatársa szerint valójában tisztázatlan, hogy valójában mi is van az ampullákban. Lehet, hogy magzati össejt, de az is lehet, hogy csak valamilyen szövetelegety.

A CNS híre szerint *Kínában* is jó üzlet a magzatgyermekből kivont „gyógyászati” tevékenység. Egy kunmingi klinika például 10 napos kúrát kínál a főként tehetős ausztrál pácienseknek, amelyért 30 000 USA dollárt (6 és fél millió forintot) kell fizetniük. *Michael Wilson* fanatikus természetgyógyász azt állítja, hogy a kúrának köszönhetően szépült a páciensek bőre, nyugodtabban alhattak és élesedett a látásuk. A szigorúan titkosnak tartott eljárásról annyit árult el, hogy azokat az anyagokat, amelyeket a páciens „felnőtt” őssejtjeinek aktiválására, illetve hiányzó szövetek és szervek regenerálására használnak, blastocytának nevezett, magzati életkorú gyermekből nyerik. E kivonatokat kínai orvosok fecskendezik a gerincbántalmaktól szenvedő betegek gerincébe és agyába. Pekingben a Rutgers Egyetemen posztdoktori kutatóként dolgozó *dr. Huang Hongyun* idegsebész az abortált magzatok orrjáratából nyeri az őssejteket. *Willie Terpstra* volt az egyik betege, aki LAS vagy Lou Gehrig-betegség néven is ismert mozgásszervi idegbénulása miatt kereste fel az orvost. Tavaly áprilisban azzal az érzéssel tért vissza új-zélandi otthonába, hogy megerősödött és a beszéde is tisztább lett. Az Új-Zélandi Televízióknak adott legújabb interjúban azonban már beszélő készüléket (voice machine) használva arról számolt be, hogy állapota lényegében ugyanolyan, vagy inkább rosszabb is, mint amilyen a kezelés előtt volt. Feltehetően nem ő az egyetlen, aki miatt az Új-Zélandi Neuromotoros Betegek Szövetsége (Motor Neurone Disease Association of New Zealand) kifejezetten ellenjavallja az ilyesféle kezeléseket.

Az Ausztrál Orvosszövetség (Australian Medical Association) elnöke szerint a Kínába látogató betegek lényegében olyan kísérleteknek teszik ki magukat, amelyek több közülük van az „életmód” divathoz, mint a gyógyításhoz, vagy más szóval: némelyek csálnak, mások megcsaltnak. Vagy másképpen: ami az áldozati oldalon lévőknek pusztulás és nyomor, az másik oldalon lévő vámszedőknek a szemérmetlen meggazdagodás forrása.

Kétségtelen, hogy a magzatkorú gyermekek jogalanyiségának kimondása nélkül napról napra egyre agresszívabb kihívásokat állít közösségi lelkiismeretünk elé a modern kannibalizmus világméretű, új korszakában.

Az egyik ilyen legújabb ilyen kihívást a *Kansas City*ben működő abortőr, *Krishan Rajanna* intézte a hatóságokhoz. A feltehetően nem éhségtől szenvedő „orvos” munkatársainak egyöntetű megrökönyödésére mikrohullámú sütőben megsütötte, majd ebédjéhez elfogyasztotta az egyik abortált magzatot.

„*Óz csodálatos birodalma*”, azaz *Kansas* Állam egészségügyi hatóságai mindazonáltal kitétek magukért, amikor közreadták az alábbi, senkit semmire sem kötelező erkölcsi állásfoglalást:

„*Rajanna közveszélyt jelentő gyilkos. Reménykedjünk, hogy Kansasban éppen úgy kimarad majd az abortuszról és az „orvoslás”-ból, ahogyan kizárják őt majd más államokban is!*”

De vajon tényleg elég ez az olcsó reménykedés? Elég, ha reménykedünk, hogy emberhús termelésére és fogyasztásra térő fajunk beteges magatartása majd egyszer csak megváltozik? Nem a gonosznak adott menlevél-e, ha tétlen reménykedéssel várjuk, hogy magától is véget érjen az a kór, amikor az anyai termékenység megcsonkítása, a magzati életkorú gyermekek elfogyasztása talán (újra) lekerül az anyagi javak termelésébe és fogyasztásába kábult népek megromlott mentalitásának étlapjáról?

Hogy ez a fölvetés mennyire időszerű Európában és napjaink Magyarországon, arra egy, a „saját” házunk tájáról érkezett kihívás figyelmeztet. Ilyen az összejtbotrány kapcsán elhíresült és magzati szövetekkel kereskedő amerikai-ukrán-magyar „vegyesvállalat” ügye. A per kapcsán fölvetődő és sokszor azon túlmutató kérdésekre a külföldi és hazai történések kritikai ismertetésével, elemzésével írásunk II. részében igyekszünk választ adni.

A MAGYAR BIOETIKAI TÁRSASÁG 24. NEMZETKÖZI KONFERENCIÁJÁRÓL

ROJKOVICH BERNADETTE

BEVEZETŐ

A Magyar Bioetikai Társaság az eddigi hagyományokat folytatva 2014. szeptember 26–27-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem II. János Pátról nevezett dísztermében tartotta meg a 24. Nemzetközi Konferenciáját, „Jövők záloga: család és hivatás” címmel.

A konferencia fővédnöke *Prof. dr. Varga Zs. András*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar dékánja volt. A konferenciát a *Deme Tamás* vezette Sándor Kör Ökumenikus Pedagógus Egyesülettel együtt szerveztük. Társaságunk célja, hogy a bioetika iránt elkötelezett társtudományok, mint az orvostudomány, a biológia, a genetika, a filozófia, a jogtudomány, és a teológia együtt gondolkodjon a tudomány fejlődésével felmerülő új bioetikai kérdésekről. Több oktatási intézményt, szervezetet, egyesületet is meghívtunk, s azok tagjai közül is kértünk fel előadókat. (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete, a Károli Gáspár Református Egyetem, az Evangélikus Hittudományi Egyetem, az Adventista Teológiai Főiskola, a Magyar Mentálhigiénés Szövetség, az Európai Regionális Szervezet, a Magyar Katolikus Családegylet, a Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom, az Együtt az Életért Közhasznú Egyesület és a Magyar Bioetikai Alapítvány).

Rojkovich Bernadette, a MBT elnöke vezette az első blokk kerekasztal beszélgetését „A bioetika felelőssége a jövőnkért” témakörben. A filozófia már nagyon régen választ keres az olyan emberi léttel kapcsolatos erkölcsi kérdésekre, mint az emberi élet védelme, a betegség és a fájdalom elviselése. Ma, a biológia és az orvostudomány (biomedicina), a biotechnológia rohamos fejlődésével a bioetikának számos olyan új fogalmat kell pontosan meghatározni és új kérdésre választ találnia, melyekre a hagyományos erkölcsi szabályok nem adnak választ. Vajon miért éppen a bioetikának a feladata ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása? Az etika szó a görög *biosz* (élet) és *éthiké* (erkölcsi tanítás) szavakból származik, a bioetika szót először *V.R.Potter* onkológus „The Science of Survival” című cikksorozatában, majd a „Bioethics: Bridge to the Future” című könyvében használta. A bioetika fejlődését elindító Potter törekvése az volt, hogy az

eleinte főleg orvosi etikai kérdésekkel foglalkozó bioetika fogalmát kiterjessze az emberi élet sérthetlensége, védelme, a körülötte levő környezet, a bioszféra egészére. Az eddigi elméleti filozófiai, teológiai és morális kérdések a mai világban gyakorlati jelentőségűvé váltak, a média révén felfokozott társadalmi érdeklődés és néha indokolatlan elvárások is kísérik. Ezért a mai bioetikával foglalkozó multidiszciplináris szakemberek felelősége nagyon nagy. A tudomány és bioetika szoros kapcsolatának elengedhetetlen feltétele, hogy minden tudományágnak újra kell gondolnia a bioetika új erkölcsi kérdéseit, melyhez interdiszciplináris megközelítésben az orvostudomány, a biológia, a genetika, a filozófia, a jogtudomány, és a teológia szakértelmére van szükség. A kerekasztal beszélgetésben ezért a különböző tudományágak jeles képviselői osztották meg véleményüket a bioetika jövőjéről.

A jövőről csak akkor tudunk gondolkodni, ha ismerjük múltunkat és aktívan részt veszünk a jelenünk alakításában. „*A Magyar Bioetikai Társaság múltja, jelene és jövője*” címmel tartotta meg bevezető előadását *Hámori Antal* (főiskolai docens, MBT elnökség tagja).

Az emberi élet és méltóság védelmezése általános természetes erkölcsi törvény. A társadalom fejlettségét jellemzi, hogy a kisebbségek és a gyengébbek jogait miképpen védelmezi. A társadalmi pluralizmus ellenére egy jól működő társadalom jövője szempontjából tiltó táblákat kell felállítani a hiteles és erkölcsi jó védelmében. Erről tartott előadást *Turgonyi Zoltán* (tudományos főmunkatárs, MTA BTK Filozófiai Intézet) „*A természet-jog érvényesülése a demokratikus társadalmakban*” címmel.

Minden jog és etika alapja az emberi élet és a személy méltóságának az elismerése. A technika rohamos fejlődésével az etikának, jogalkotásnak és erkölcssteológiának lépést kell tartania. „*Élet mellett elkötelezett jogászok küldetése*” témában *Schanda Balázs* (prodékán, egyetemi tanár, PPKE JÁK) mondta el gondolatébresztő előadását.

A hagyományos orvosetika a tradíciókra, kódexekre épülő normatív etika. A legtöbb új bioetikai fogalom és kérdés éppen a biológia és az orvostudomány (biomedicina), a biotechnológia rohamos fejlődésével jött létre, ezért a jövő orvosainak bioetikai képzése nagy jelentőségű. *Kovács József* (MTA doktora, SE MTI) előadásának témája a „*Bioetika oktatása a Semmelweis Egyetemen*” volt.

A morál kifejezés a latin *mos* (szokás) szóból ered. A keresztény hagyományban a morál szó a keresztény erkölcssteológiát jelenti, míg az etika az emberi cselekedetek tudományos, filozófiai vizsgálatát. A morális dilemmákkal való szembesülés, a saját határozott vélemény kialakítása, érvekkel történő megvédése növeli erkölcsi tudatosságunkat. Az emberi értelem az etikai problémák által is megragadhatja az objektív, általános és állandó igazságot. *Papp Miklós* (tanszékvezető főiskolai docens, SSzHF) „*A lelkiismeretes döntés stratégiája értékütközésnél*” címmel tartott előadást.

A második blokk témája az élet védelme a családban, az ülést Buza Domonkos vezette. *Ékes Ilona* az életvédelemről, a nemi identitásról, az etikáról és a politikáról beszélt. *Bagdy Emőke* arra a kérdésre keresett választ, miért mégis, a család a jó választás. *Pál Ferenc Atya* a szokásos magával ragadó stílusában győzött meg minden hallgatóját, hogy vállalja a családban élest.

A konferencia második napjának első blokkját *Deme Tamás* vezette, az egyházak, egyesületek számoltak be munkájukról az élet védelmében. *Bíró László* püspök úr köszöntőét *Pruzsinszky József* olvasta fel. *Kopp Mária* által elindított „Három Királyfi, Három

Királylány Mozgalom” sokat tesz a család védelmében, erről beszélt *Pálfay Erzsébet*. A református egyház részéről *Fekete Ágnes* a magánvétkes, közerkölcsök címmel tartott előadást. *Török Iván* a bioetika és a mentálhigiéne találkozását elemezte. Öko-teológia, teremtésvédelem, etika kérdéséről *Béres Tamás* beszélt. Az adventista egyház gondolatait a világnézet, lelkiismeret, társadalom kérdéséről *Szigeti Jenő* ismertette. A délelőtti blokkot *Deme Tamás* zárta „Mégis, kinek az élete? Felelősség, nyelv, ifjúság a mai kereszténységben” előadásával.

Délután *Pruzsinszky József* elnökségével tanúságtevő előadásokat hallhattunk egy életen át tartó erkölcsi nevelésről. *Nyéki Kálmán* Atya a gyermekek erkölcsi neveléséről beszélt, a televízióból is jól ismert gyerekek sorozatából is láthattunk részleteket. *Veress Gábor* meggyőzte hallgatóit, hogy jövőnk záloga a megmentő és felemelő szeretet lehet. Egy igazi megható tanúságtételt hallhattunk *Jobbágyi Annától* az orvosi hivatás és anyaság összeegyeztethetőségéről. Erről beszélt *Frivaldszky Edit* is, aki a hazai „Egy közülünk” mozgalmat elindította. Anyanyelvünk fontosságára hívta fel figyelmünket a kisebbségben végzett orvosi munka során *Matekovics György*. Egy életen át tartó erkölcsi nevelés végén az idős ember helyzetét elemezte a családban és családon kívül *Blaskovich Erzsébet*.

A különböző természet-, és társadalomtudomány területek együttműködve, egymást kérdezve, meghallgatva és egymástól tanulva lehetőséget teremtenek egy humánus, az emberiség javát szolgáló közös erkölcsi vélemény kialakítására.

A továbbiakban a konferencián elhangzott előadások közül adunk közre, folytatás a következő számunkban lesz.

BÍRÓ LÁSZLÓ PÜSPÖK ÚR LEVELE A HALLGATÓSÁGHOZ

Tisztelt Konferencia!

Lassan negyed évszázada, hogy a Magyar Bioetikai Társaság hívja az érdeklődőket az élet, a család védelmére, igyekszik megfogalmazni egyre mélyebben az élet titkát, melyek azok az etikai elvek, amelyek mentén katalizálhatjuk az élet kibontakozását. Sajnos korábban vállalt kötelezettségem miatt, személyesen nem vehetek részt a konferencia értékes munkájában, ezért engedjék meg, hogy a Magyar Katolikus Családegylet nevében köszöntsem az egybegyűlteket Ferenc pápának az élet és családvédelmet szolgáló néhány gondolatával, amelynek szellemében Egyesületünk dolgozik.

Ferenc pápa ismételten fölemeli hangját a leselejtezés társadalmával szemben. Véleménye szerint a pénz uralmának kiszolgáltatott társadalomban az ember elveszik. A leselejtezés áldozata tud lenni a magzati élet, az elaggott öreg, de az egyetemet végzett fiatal is, aki sok esetben munkanélküliségre kárkoztatott. Egyetlen kiút a leselejtezés társadalmában, ha olyan filozófia mentén rendezzük be életünket, amelynek középpontjában

a személy értéke áll, ahol az ember nem eszköze a profitnak, hanem a profit arra hivatott, hogy szolgálja az embert. Vissza kell találnunk az emberközpontú gondolkodáshoz a gazdasági életben.

A társadalom másik nagy feladata, megtalálni a kivezető utat az ideiglenesség társadalmából az állandóság kultúrája felé. Az ideiglenesség társadalmát az örömről való éves felfogások táplálják, miszerint az öröm az élvezetből, a birtoklásból, az extremitásokból fakad. Az állandóság kultúráját a kapcsolat, a találkozás táplálja, amikor az ember megtapasztalja az elfogadást, a bizalmat. A találkozás örömeiben az ember értékesnek élheti meg önmagát. A találkozás és a kapcsolat valójában az életet szolgálja, amint a jelen Konferencia is teszi.

Az élet szolgálatának másik területét alkotja a házasság és a család védelme, hangsúlyozza Ferenc pápa. A házasságon alapuló családnak nincs alternatívája. Statisztikák egyértelműen tanúsítják, hogy az élet legfőképpen ott születhet meg, ahol szilárd házassági döntés van két ember között és ebből az elkötelezett szeretetből fogan meg az élet. Épp ezért mindent el kell követnünk, hogy egy élet és családbarát társadalom alakulhasson köreinkben, hisz ha a házasság és család körül elfogy a levegő, a család képtelen betölteni hivatását.

Tisztelt Konferencia!

Amikor köszöntöm az egybegyűlteket, szívesen emlékezem vissza a Bioetikai Társaság alapítóira, akik közül néhányan már haza érkeztek. Szívesen emlékezem vissza azokra az alkalmakra, amikor szűkebb és tágabb körben magam is résztvevője lehettem az értékes tanácskozásoknak. Köszönöm azt az áldozatos munkát, amelyet a Bioetikai Társaság szóban és írásban végez az élet szolgálatára. Kívánok gyümölcsöző együttlétet.

Testvéri köszöntéssel.

OBBÁGY VERONIKA

MIT JELENT SZÁMOMRA VALLÁSOS ORVOSNAK LENNI?

A hitet az anyatejjel szívtam magamba: görög katolikus papcsaládba születtem 1956 őszén. Minden iskolámat a Magyar Népköztársaság égisze alatt végeztem (az orvostudományi egyetemet Népköztársasági ösztöndíjjal). Majd 1981-ben görög katolikus papné lettem.

A hitem sok mindenben megerősített egész életemen át és természetesen volt olyan dolog, ami „nehezebb” volt miatta – persze mindkettő nem csak múlt időben igaz.

Mit jelent számomra vallásos orvosnak lenni? Hivatásomat, családomat, egész életemet őseimtől örökölt, a későbbiekben a Jó Isten kegyelméből megerősített hittel élni?

I. Miben ad többet a hitem?

1. *Hitem megerősített*

a/ egyetemi tanulmányaim során

emberi értelmünket sokszor meghaladó tökéletes szervezettség az emberben

- Ahogy minél többet tanultam, azon csodálkoztam, hogy létezik egyáltalán olyan orvos, aki nem hisz
- Később, Egészségügyi Főiskolán élettan-kórélettant tanítottam évekig és ennek során minden alkalommal „becsempészttem” Isten teremtő erejét: az ember egyszerű víz, szén és még néhány molekulából áll – ez nem a vegyületek magas fokon rendezett szerveződése, ez az Isten teremtménye. (Görög katolikus liturgiánkban a Szent Isten énekünk előtti ima segít ezt értelmezni: „... az embert képedre és hasonlatosságodra teremtetted”.)

b/ a gyógyító munka során

- Tehetetlenségem a gyógyításban Isten erejének nagyságát erősítette meg bennem. Számtalanszor hívtam segítségül a betegekért való tropárral: „Ki egyedül gyors vagy a segítségre Krisztus, mennyei látogatásodat szenvedő szolgáltnak nyilvánítsd és mentsd meg betegségétől...”
- Ő a gyógyító, én örülök, hogy ebben segítője, munkatársa lehetek
- Sokszor elgondolkodtam azon, hogy Jézus jórészt gyógyító csodákat tett!

2. *Hitem segített a munkatársak, betegek előtti magatartásomban*

- tanúságtevés: már az a tény, hogy görög katolikus papnéként, háromgyerekes anyaként nem titkoltam vallásos meggyőződésemet, életemet, nem volt „szokványos”
- hitem megvallása provokáció, tüntetés, „térítés” nélkül történt (nem nagyon lehetett „ugrálni”, nevem elé dr., utána „pk” volt írva /„párton kívüli”/)
- a család szeretete, előtérbe helyezése, a hűség hangsúlyozása nem szóval történt (szabadság, pluszmunka vállalás, kongresszusok családhoz igazítása, utazások férj nélkül)
- beszédstílus, modorban példamutatás (a klinikán a professzor úr megkérdezte a főnövért, mi a véleménye rólam? Válasz: „mindenben csodálatos, de mióta itt van, nem tudtam egy jót káromkodni...” És ez nem azért volt, mert akár egyszer is rászóltam volna.)
- tanársegédi kinevezésem – marxista egyetem elvégzése nélkül történt: az egész egyetemen egyedül velem tették meg
- a munkához, többlet teherhez való hozzáállás, a betegekkel való viszonyban példamutatás: hitem, vallásos életem többet kell hogy adjon: fáradtan is kedvesnek lenni, agresszív beteggel is türelmesen viselkedni (és nem csak azért, mert utána „összetalálkozhatunk” a templomban, iskolában, postán stb.)
- bűjtjeim előbb-utóbb kiderülnek a munkatársak előtt – de csak hitelesen lehet (összhang a viselkedés és a bűjt között). Legutóbbi nagybűjtí élményem: egy római katolikus munkatársam figyelt engem, vajon a pénteken rendezett munkahelyi névnapon eszek-e húst, mert ő sem evett – de ezt csak akkor vallotta be, amikor látta, hogy én is csak a húsmentes ételekhez nyúlok
- a betegek tudják, ki vagyok, fokozottabban figyelnek, többet várnak – az orvos legfontosabb gyógyszere ő maga!

3. *Nagyobb hálát érzek*

- a testi-lelki egészségéért, hiszen nap, mint nap súlyos betegekkel találkozom. Egy laikus csak akkor éli át az egészség hiányát, ha a családjában, baráti körben van valami tragédia.

4. *A betegek egy része híveinkből áll*

- amilyen viselkedést lát tőlem a templomban, azt várja a rendelésen is (nem is gondolnánk, hányan ismernek)
- nálam a férjem révén (Nyíregyházán a Hittudományi Főiskolán tanszékvezető tanár) még ehhez a papcsaládok, teológusok is hozzájönnek – nagy öröm számomra, ha pl. a teológus a rendelésre belépve „Dicsőség Jézus Krisztusnak” görög katolikus köszöntéssel köszön; érzem, hogy akkor a papnét is látja bennem, arról nem is beszélve, hogy ő is megvallja a hitét.

5. *A Gondviselés segített a szakmaválasztásban is*

- közvetlen családtagjaimnak tüdőbetegségei voltak (daganat, asztma)
- művelhető ügyelet nélkül is – ez szempont volt a család, a papnéság miatt

6. *Kongresszusok, világlátás, világtárás*

- nem mértéktelenül – amikor kicsik voltak a gyerekeim, nem nagyon mentem
- igen sok utat mondtam vissza a család miatt, amit természetesen nem bánok

7. *Rendszeresen imádkozom betegeimért, illetve a betegekért*

- a napom minden reggel liturgiával indul, illetve a mindennapi „kenyérrel” („én vagyok az élet kenyere”, „én vagyok az élő kenyér”)
- hogy el ne felejtsem – hiszen minden napra megvan az embernek a maga és családja gondja -, van egy konkrét hely a liturgiában, ahol megemlékezem a szenvedőkről
- amikor még itthon voltak a most már felnőtt gyermekeim, minden este a közös esti imák között ott volt a betegekért mondott, illetve énekelt tropár: „Ki egyedül gyors vagy a segítségre Krisztus...”

8. *Igen sok emberrel (beteggel és hozzátartozóval) személyes, bizalmas kapcsolat alakult ki*

- sok a krónikus betegem, hosszan, évekig gondozom betegségüket
- nem csak testi, hanem lelki bajaikkal is törődni kell (1-1 jó szó, figyelmesség, 1-1 kérdés a családról: munka, gyerek, unoka)
- türelemmel meg kell hallgatni (egyre több a pánik szindróma)
- a teljes embert kell nézni, gyógyítani: a betegség nem csak egy testrészt baja, hanem az egész ember problémája, sőt a családjának is teher (kiesik a család kenyérkereső munkájából, nem lehet rá számítani, sőt ő igényel ellátást, gyógyszereinek költségei terhelik a családi kasszát stb.)
- „Régen a betegség „vallásos történés volt”, ma „orvosi történés”. Pedig a lényege nem „változott” – olvastam valahol. Én úgy mondanám: „psychoszomatikus történés”. Hiszen a test és a lélek elválaszthatatlan egymástól. A Szent Miklós Akathisztoszbán imádkozzuk: „Szent Miklós atya! Hogy üdvözítsd a lelket, teste-

det a léleknek valóban alárendelted”. És ez az egység fordítva is igaz: ahhoz, hogy győgyuljon a test, elengedhetetlen a lélek segítsége.

9. *Jobban, könnyebben nyíltak meg a betegek, amikor megtudták, ki vagyok*
 - így a betegség eredetét is sokszor könnyebb volt kideríteni
 - csak receptet felírni minden orvos tud, a Jó Istenőtől kapott hit, erő segítségével többet tehetek, a gyógyszer mellé igyekeztem mindig lelki erőt is adni

10. *A Jó Isten megajándékozott azzal az érzéssel, hogy kifejezetten szeretem a beteg embert.*

II. Miért nehezebb?

1. Ügyelet

- szerencsére csak a harmadik gyerek megszületéséig kellett ügyelnem három gyerek után felmentést kaptam

2. Állandó, folyamatos tanulás

- kongresszusok – távollét a családtól
- „lépés-tartás” a tudományban (fizikai-szellemi erő szükséges, ez sok időt igényel és az alvásra fordítható idő rovására megy)
- előadások, tudományos közlemények – a hétvége a családé, a „templomé”, ebből nem könnyű „lecsípni”
- továbbképzések – akár én tartok, akár nekem tartják

3. Hivatásomat igyekeztem mindig alárendelni

- férjem hivatásának (soha ne kelljen papi munkáját „hozzám igazítani”)
- családom érdekeinek (gyermekeim programjai, szülői értekezlet, fogadó órák stb.)
Ez hála Istennek természetes volt, hiszen édesanyámtól ezt láttam, de nem volt mindig könnyű...

4. A pap mindenkié – ez sok mindent „felülíró” mondat volt az életemben

Igen ám, de az orvos is! Nem volt könnyű, de azért mégiscsak természetes lett, hogy a pap a legfontosabb és életünket, otthonunkat mások is „igénylik”

5. Engedelmesség

- a diszpozíció a pap-papcsalád életében természetes dolog, mégsem volt könnyű: a klinikát 12 év után ott kellett hagynom férjem elhelyezése miatt és olyan kórházban dolgozni tovább, amelyikről addig csak annyit tudtam, hogy onnan kapjuk a legtöbb haldoklót
- családi programok: volt, hogy a gyerekekkel (kisgyerekekkel, cuccokkal felpakolva) már autóban ültünk, hogy indulunk valahova, amikor megváltozott a program, maradunk itthon férjem hivatásbeli kötelezettsége miatt. Az egy dolog, hogy nagyot kellett nyelni, de a gyerekeknek úgy előadni az ad hoc megváltozott helyzetet, hogy ők is nyugodt szívvel elfogadják – ez már sokkal nehezebb volt.

6. *Templomi szertartások – rendelés összehangolása*

Görög katolikus vallási gyakorlatunkban sok a hétköznapra eső ünnep. Városban könnyebb megoldani a nap megszentelését, hiszen több helyen, több időpontban lehet misére menni. Vidéken ez komoly szervezést igényelt.

7. *Türelem*

- a családra, otthonra mindig kevesebb „szelídség” maradt, hiszen a beteg emberhez sok kell
- ma a betegek is türelmetlenebbek (a tolerancia mindenhol csökkent)

8. *Büszkeség*

- folyamatosan vigyázni kell, hogy 1-1 beteg meggyógyítása után ne hogy büszkeség töltsön el – hiszen én csak tettem a Jó Isten segítségével a dolgomat
- sokszor figyelmeztettem magam Szent Ágoston mondásával: „A büszkeség a jócselekedeteket is gáncsolja és azon mesterkedik, hogy kárba vesszenek.”

9. *Hívő orvosként is nehéz a gyógyíthatatlan beteget „végigasszisztálni”*

Mindig igyekeztem amennyire csak lehetett a Jó Isten felé irányítani haldokló betegeimet

10. *Mikor kiderült, hogy az orvos papné, többet vártak*

- sokszor papot is kellett pótolni (II. Vatikáni Zsinat A világiak apostolkodása 2.) – évtizedekig nem nagyon hívtak/engedtek papot a kórházakba
- a betegek, munkatársak ettől a ténytől azt hitték, hogy már mindjárt „szent” is az ember és minden helyzetben tökéletesen viselkedik

11. *Munkahelyi problémát nem vihettem haza*

- a férjem vállán még nálamnál is több teher volt, pedig 20 évig voltam osztályvezető főorvos
- a gyerekek nevelése, ellátása (szó szerint: testi-lelki élete) teljes koncentrációt igényelt otthon is

12. *Úgy érzem, az átlagnál nehezebb volt*

- a klinika, a hivatásom mellett anya, feleség, papnénak lenni
- megvalósítani azt, hogy a férjem munkája, élete soha ne függjön az én munkámtól, hisz az ő hivatása sokkal magasabb.

De minden pillanatomban éreztem a Jó Isten kegyelmét.

Van egy kedvenc idézetem (Márai), amit már én egy kicsit módosítottam, de így érzem inkább magaménak:

az életnek értéket az a szolgálat adhat, amellyel az emberek ügye felé fordulunk.

Azt kívánom, valamennyien érezzék meg és éljék át naponta ezt az értéket!

HÍREK

KAKUK PÉTER, ROJKOVICH BERNADETTE

BESZÁMOLÓ A BIOETIKA-OKTATÁS MAGYARORSZÁGI MUNKACSOPORTJA (BOMM) MEGALAKULÁSÁRÓL

A bioetika multidiszciplinális tudomány, gyorsan fejlődő korunkban jelentősége sokat nőtt, több hazai egyetem és főiskola felvette tantárgyai sorába. 2013 februárjában alakult meg a Bioetika-oktatás Magyarországi Munkacsoportja (BOMM) 24 egyetemi oktató részvételével, azóta többen csatlakoztak a szervezethez. A munkacsoport tagjai azok a magyarországi felsőoktatási intézményekben dolgozó tanárok, akik oktatói szerepet töltenek be bioetikai, orvosi etikai, egészségügyi etikai vagy az élettudományokon belül alkalmazott etikai-jogi kurzusokban, oktatási programokban. A bioetikának a tudomány-és technika fejlődésével, új tudományágak létrejöttével (Biomedicina) új kihívásokra is választ kell adniuk. A munkacsoport megteremti a lehetőséget az egymás közötti szakmai kommunikációra, ami a hazai bioetika-oktatás színvonalát növeli, valamint lehetőséget ad a nemzetközi bioetika oktatói hálózatokhoz történő csatlakozásra. Hasonló külföldi szervezet a Cambridge Consortium – mely a bioetika-oktatás helyzetével, lehetőségeivel és specifikus problémáival foglalkozik (<http://cambridgebioethics.com/>).

A BOMM tervei között szerepel legalább évente egy alkalommal a bioetika oktatásával kapcsolatos műhelykonferencia szervezése, az első alakuló konferenciát a BOMM 2013. június 4-én tartotta a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrumában, a Magatartástudományi Intézet támogatásával. Az első műhelykonferencia fő témája az orvosi etika, az orvostanhallgatók bioetikai képzése volt. A második műhelykonferencia 2014. június 13-án került megrendezésre Budapesten, a Közép-európai Egyetemen. Ez a konferencia a bioetika oktatásának szélesebb spektrumát ölelte fel, így a jogász-, a morálteológiai képzésben, a humántudományos bölcsészképzésben betöltött szerepéről és az oktatás módszereinek különbségeiről volt szó.

Számos egyetemen, felsőoktatási intézményben lehetnek még a bioetika-oktatásban érintett szakemberek, akik valószínűleg szívesen csatlakoznának a BOMM-hoz. Ha beszámolónk felkeltette a bioetika-oktatók érdeklődését, e-mailen várjuk a jelentkezéseket.

E-mail: kakuk.peter@sph.unideb.hu; dialektika@gmail.com

A Magyar Bioetikai Társaság ezúton mond köszönetet valamennyi kedves támogatóinak, akik 2013. évi személyi jövedelmük 1 %-át a Társaság javára ajánlották fel.

FELHÍVÁS SZERZŐINKHEZ

Az 1994-ben alapított lap a Magyar Bioetikai Társaság tudományos folyóirata, mely elsődleges feladatának tekinti, a Társaság Alapszabályában megfogalmazott céloknak („... a bioetika és határterületeinek tudományos igényű tanulmányozása és fejlesztése..... különös figyelmet kíván szentelni az élet tiszteletére és védelmére, az emberi jogok megvalósításának elősegítésére, az orvosi etika gondjaira, a társadalom és a gazdaság etikai kérdéseire, az emberek kölcsönös megbecsülésének alapján, az emberi környezet és a természet megőrzésének és fejlesztésének feladataira...”) megfelelő cikkek közlését. Ezek lehetnek tanulmányok, előadások, referátumok, beszámolók valamint folyóirat- és könyvismertetések.

A kézitről általában

A kéziratot lehetőleg számítógépes szerkesztéssel doc vagy docx formátumban, 2,5 cm-es margóval, másfeles sortávolsággal, Times New Roman 12-es betűnagysággal kérjük elkészíteni és lehetőleg elektronikus úton megküldeni a bioetikai.tarsasag@gmail.com e-mail címre. A kézirat terjedelme kb. 30.000 karakter, ami 7-8 oldalnak (A/4) felel meg. Az ábrák, képek, diagramok terjedelmének is ebbe az oldalszámba kell beleférnie.

Az elfogadás feltétele, a kézirat leadási határidejének betartása, valamint hogy csak másutt nem közölt vagy egyidejűleg közlésre be nem nyújtott kéziratot fogadunk el. A beérkezett munkák közlésének elbírálását a szerkesztő bizottság végzi. Az esetleges korrektúrát minden esetben megküldjük a szerzőnek, annak jóváhagyása végett. Rövidítéseket a fogalom első említése után zárójelben kérjük leírni. A dolgozat végén az irodalomjegyzék után kérjük megadni a „Szerzőink” címszó alatt megjelölni kívánt szerző titulusát.

A fejléc: tartalmazza a közlésre szánt munka címét (rövidítés nélkül) és a szerző(k) nevét.

Kulcsszavak: tartalmilag lefedő, 5-8 kulcsszó megadását kérjük megadni

Irodalomjegyzék

Az irodalmi hivatkozásokat a szövegben a kérdéses mondat után zárójelben, arab számmal jelöljük. Az irodalomjegyzékben a szerzők neve nem alfabetikus sorrendben, hanem a szövegben való megjelenés sorrendjében következik.

A sorrend: szerző(k), a hivatkozott dolgozat pontos címe, a folyóirat neve, megjelenés éve, száma, valamint a dolgozat első és utolsó oldalszáma. Könyv esetében a fejezet szerzője, a fejezet címe, a könyv szerkesztője, a könyv címe, kiadója, kiadás helye, évszáma, valamint a hivatkozott fejezet első és utolsó oldalszáma. Az irodalomjegyzék hitelességéért a szerzők a felelősek.

SZERZŐINK

BÍRÓ László
családreferens püspök

DR. HÁMORI Antal
főiskolai docens, állami- és jogtudományi, valamint kánonjogi doktor

DR. OBBÁGY Veronika
orvos, tüdőgyógyász

DR. ROJKOVICH Bernadette
reumatológus, klinikofarmakológus, az orvostudomány kandidátusa,
a Magyar Bioetikai Társaság elnöke

PROF. DR. SZÉLL Kálmán
nyugdíjas anaesthesiologus

